Hymnologiske Meddelelser

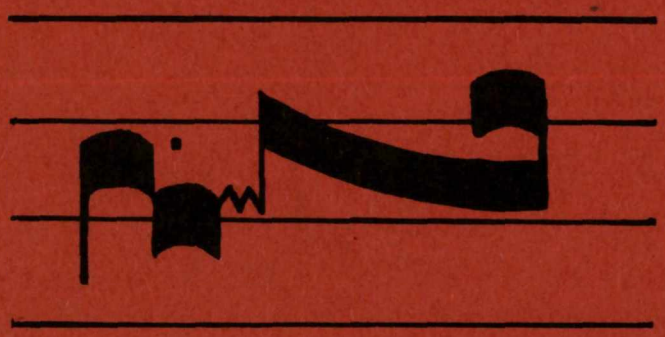

Værkstedsblad om salmer

udgivet af Salmehistorisk Selskab

2.årg. 1973 **nr. 1**

Hymnologiske Meddelelser

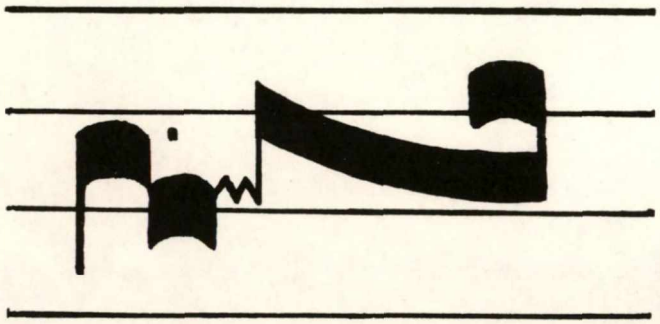

Værkstedsblad om salmer

udgivet af Salmehistorisk Selskab

2.årg. 1973 **nr. 1**

H Y M N O L O G I S K E

M E D D E L E L S E R

Værkstedsblad om salmer

udgivet af Salmehistorisk Selskab

2.årg. 1973 nr.1

NYE SALMER af Gerda Vind, Leif Bork Hansen, Gerda d'Auchamp.....side 1 - 3

K.L.Aastrup, Om at skrive salmer i Grundtvigs fædreland.....side 4 - 7

H.Vilstrup, OP DOG ZION! Brorson-Grundtvig...side 8 -17

Bibelcitater i DDS ved J.L.....side 17

EFTERLYSNING, "Jeg er en synder stiv og stram".....side 18

S.H.Bruland, Om en norsk Musikktraktat fra 1662 .....side 19-38

Rettelser til DDS 1953, mødereferat af T.Villarsen.....side 38-39

S.C.Kemp, Om at gøre de hidtidige udgaver af DDS anvendelige.....side 4o-41

H.Dahn, Rettelsesliste til DDS .....side 41-44

ANMELDELSER af Gerda d'Auchamp, Salmer og lignende 197o-1973 ved TV.....side 44-45

af "Orientering om Gudstjenesteformelse" ved TV .....side 45-46

af Hans Christensen Sthen, Udvalgte Salmer ved JL .....side 46-47

REDAKTIONELT .....side 47-48

Forside: Susanne Fabritius de Tengnagel

Vignet udført af Peter Kannik Christensen.

Nye salmer

Advent - "Jeg er en røst af en, som råber i ørkenen".

(Kan synges på "Jeg elsker den brogede verden", Thorvald Aagaard, højskolesangbogen nr. 245).

Vi mennesker spørger bestandig Joh. 1,19-28
her i vort ørkenland,
hvor megen rigdom gør fattig
som flyvende, smuldrende sand.

Er du den fyrste, vi venter? Math. 11,2-1o
Kan du være kærlighed?
Er hele skabningen meningsløs?
Er vi en tilfældighed?

Hos os er nætterne kolde,
og arbejdsbyrden er hed,
men livet og brødet, vi skaber
dør ud, og vi følger med.

Vi mærker dog liv her i tørken,
det tegn synes velbekendt.
Er du den lovede "Gud med os", Esaj. 8,1o
befrieren, Han har sendt?

Vi hører dig råbe og kalde, 1.Mos. 3,9
din røst genkender jeg nu,
selv i det fuldkomne øde,
"Mit menneske, hvor er du"?

Hør røsten fra tidernes morgen Esaj. 35
blev menneske her, som vi.
Han skaber veje og stier
for staklerne at befri.

Du kærlighed bliv her for evigt,
så mennesker jubler og ler!
Du blev selv til kødet og blodet,
den mad, som frelser os her.

Se ørk'nen blir herlig og blomstrer. Esaj. 6o, 1-6
Vi flokkes omkring dit bord.
Du var, og Du er, og Du kommer
som solopgangen på jord.

Gerda Vind, 1972

Mel.: Hvad kan os komme til for nød.

Fra hvert et ansigt ufravendt
det samme spørgsmål svirred:
Mon ikke kvindens liv er endt?
Og iskoldt alle stirred.
Tilsidst da roligt lød det svar:
Kom han som skyldfri hænder har-
Lad ham blot stene kaste!

Hvor fællesskabet var brudt ned
imellem mand og kvinde,
hvor mængden kom til rettersted
for Jesu mund at binde,
hvor skarpe skel som ståltrådshegn
skød op - Dér lød gudsrigets tegn:
Din næste jeg vil være!

Med egen skyld til doms blot gå-
den gir dig nok at bære.
Da har du kun at håbe på
HAN vil dig nådig være.
Men har du selv kun dette håb,
Gå til din bror og til ham råb:
Krist skal dig nådig være!

Tema: Johs. 8,3-11.
Tekst: Leif Bork Hansen

Værkstedskirken
København 4.marts 1973.

Far, verden, far vel.
Dansk visemelodi 17.årh./ Kingo 1681.
Koralbog 1o3.

Vi drives af sted
af pligter og lyster og undes ej fred
når dagen er gået, hvad har vi så nået
med hænderne fulde, hvad har vi så fået?
Gud, giv os din hvile, før hjernen kør' tom
af frygt for din dom.

Vor verden er stor
vi ængstes ved alle de jamrendes kor
Gud, giv os balancen, når nøden er størst
spred lys til det sidste, som dit lys kom først.
Hver hverdag er hellig, fordi den er din
du gør den til min.

Det onde har magt
vi prøver i dit navn at være på vagt
men rundt om os bruser der bølger af had
hvor bomberne knuser, får børn ingen mad.
Hvordan kan vi sove så trygt vores nat
mens volden ta'r fat?

Vort ansvar er der
hvor du viser verden og næsten som nær
vort mod er så ringe, vor vilje så slap
din opgave venter, og tiden er knap.
Giv selv kraft i striden for din gode sag
hver eneste dag.

Gerda d'Auchamp

UNDERVEJS
Salmer og lignende 197o-1972.

se anmeldelse, s. 44 , ved TV.

Om at skrive salmer

i Grundtvigs fædreland

ved domprovst K.L. Aastrup.

Så vældig var hans sang,
at for dens efterklang
her mellem bælt og hav
to slægtled siden tav...

"Om at skrive salmer i Grundtvigs fædreland" - det er virkelig et lifligt emne at få sat for. Grundtvigs indsats var så omfangsrig og så lødig, at det ikke er en urimelig tanke, at efter ham kan vi uden skade tie, - at med hans har vi salmer nok til Dommedag.

Der gik da også to slægtled efter Grundtvigs død, uden at der blev skrevet salmer i Danmark. - Nu falder det omtrent sammen med Indre Missions og KFUMKs blomstringstid; og det er måske en del af forklaringen. Jeg fik engang den idé at gøre en ny aforisme udfra Georg Brandes's "At en litteratur lever, viser sig i, at den sætter problemer under debat". Min aforisme lød altså:"Om en kirkelig rørelse i den lutherske kirke har levet - eller virkelig har hørt hjemme der, det kan siden ses af, om den har efterladt sig en salmearv til senere slægter".

Det er da vist, at både selve reformationen, ortodoksien, bodspietismen og altså grundtvigianismen har vi salmer i arv efter, og det salmer, som ikke blot står i vor salmebog, men er i levende brug. Men I=M. og KFUMK har ikke givet os så meget som én salme. (Ja, der er et par vers af Ussing, som nok kan bruges, men så sandelig også nok kan undværes.). Og den lutherske kirke er salmekirken, og dens naturlige måde at drive teologi på, er at skrive salmer.

Noget hænger Indre Missions mangel i så henseende selvfølgelig sammen med, at man havde brorsonsalmerne, og at man også nok kunde bruge Grundtvigs. Og det kan være en tilfældighed, at der i den periode ikke blev skrevet salmer.

Det var et svinkeærinde på et sidespor. Tilbage til hovedsporet.

Skal der skrives salmer i Grundtvigs fædreland, kan det ikke gøres, somom Grundtvigs salmer ikke var skrevet. Det betyder to ting. Af dem vil jeg først nævne det mindst betydningsfulde, nemlig at han hørte til som led i den traditionskæde, man går ind i, når man skriver salmer, den kæde, hvis første led

er de danske oversættelser af Luthers og hans venners og vore reformatorers egne salmer.

(For at forebygge indvendinger: Luther begyndte ikke på bar bund, men optog og videreførte, hvad der var af brugeligt fra fortiden, - som også Hans Thomissøn med Dagvisen og andet. Men reformationen betød dog i nogen måde en begyndelse, når talen er om salmer).

Det med tradition gælder også melodier og derfor strofeformer. Der er en syvlinjet og et par firelinjede salmestrofer, som Luther brugte, og som Sthen, Kingo, Brorson og Grundtvig har brugt. Hvis nogen vilde møde op med en samling salmer, hvor der ikke fandtes nogen, skrevet på disse versemål, vil jeg på forhånd gå ud fra, at det ikke drejede sig om virkelige salmer.

Salmetraditionen kan der ikke brydes med; og der kan altså ikke skrives salmer på dansk i dette århundrede, somom Grundtvig ikke havde været; og det er ikke berettiget, om man vil kritisere salmer for, at det kan ses på dem, at de er skrevet efter Grundtvig og er påvirkede af hans.

Det andet og vigtigere er, at der ikke er grund til at skrive de samme salmer, som Grundtvig skrev, at gentage ham.

Så er det nærliggende at fortsætte: Jamen så bliver det meget få salmer, der er brug for at få skrevet. Grundtvig spændte vidt, ikke bare i antal af salmer, men også i art og emner.

Jeg vil tro, mange i begyndelsen af dette århundrede har set sådan på det. Måske er det udfra et sådant syn, Jacob Knudsen nøjedes med at skrive en aften- og en morgensang og oversætte en høstsalme. Han havde dog ellers forudsætning for at skrive nogle salmer, der ikke bare var efterklange af Grundtvigs.

Men selvom Grundtvig spændte vidt og i hele det felt, han spændte over, gjorde det så godt, var der dog visse ting, der findes mærkværdigt få spor af i hans salmer, og det netop ting, der var faste dele i den reformatoriske salmesang.

For det første, at Guds ord er Guds, at han ikke giver herredømmet over det fra sig, at han taler det, når og hvor han vil, - det ord, der skaber troen, og at vi derfor er henvist til at bie på det, men at vi da også, når det er anerkendt, kan bie på det i tryg forventning om at få det at høre. (Mærkeligt nok er lige fra de første oversættelser netop det fortonet i "Af dybsens nød", selvom det var den letteste sag at oversætte Luthers tekst ordret: Slutlinjen i vers 2: "og leve af din nåde" i stedet for som nu "og ty henunder nåden", - Vers 3: "på det jeg trygt vil bie" for "deri mig intet rokker").

For det andet, at denne verden er Guds skabelse, og at vor ulydighed ikke har kunnet ødelægge den, så det bestandig må være sådan, at vi, når vi søger vort eget, dog i almindelighed af Guds ordninger tvinges til at fuldbyrde hans vilje med at gøre os Jorden underdanig, og sådan, at vort kald bliver vort

levebrød. - Det er Guds vilje, at vi skal se på vort arbejde som et arbejde i hans tjeneste, i hans "brød". - En tale om det og en tak for det har der været meget lidt af i salmerne efter selve reformationstiden, så at sige knap en antydning hos Grundtvig.

For det tredie den anden part i det store bud i loven. Det mangler ikke på salmer for den første part: "Du skal elske Gud af hele dit hjerte". Og det er da vist og sandt, at den egentlige salme er udtryk for lydighed mod den første part af budet, og at lydighed mod den anden part væsentlig finder sit udtryk på andre måder end i salmesang.

Men det hører dog med i lovsangen, at den, der lovsynger, véd af, at han står under det dobbelte bud om kærlighed; om ikke på anden måde må det vise sig i, at hans lovsang ikke er en solosang, - at han synger som en, der er forenet med sin bror, har skæbnefællesskab, skyldsfællesskab og håbsfællesskab med sin bror.

Den tone har også været svag i salmerne fra Sthen til og med Grundtvig, mens vi ofte i reformationstidens salmer møder en bekendelse af at stå under befalingen om kærlighed til næsten (her kan også henvises til Palladius's visitatsbog, hvor et af de hyppigst forekommende ord er "næsten".)

Ja, det er nødvendigt her at føje til, at fællesskabet med næsten ikke er det samme som menighedens fællesskab og endda kan komme på tværs af det fællesskab, som lignelsen om den barmhjertige samaritan minder os om, ligesom den kan komme på tværs af lydigheden i kaldsgerningen, som den samme lignelse for resten også minder os om.

Jeg nævner det, fordi jeg nylig har holdt foredrag om Grundtvigs salmer og da også nævnte, at der er meget lidt om næsten i dem; så måtte jeg døje et langt foredrag af en valgmenighedspræst om, hvor meget der tales om menighedsfællesskabet; og det lykkedes mig ikke at få ham til at se, at det var noget andet. Glæden over fællesskabet i menigheden hører såsandt med i salmesangen, men er nu ikke det samme, har ikke at gøre med budets anden del. Hver gang jeg spagfærdigt prøvede at sige det, gentog han blot sit foredrag om menighedens fællesskab.

For nogle år siden sagde en præst til mig, at vi manglede en salme til lignelsen om den barmhjertige samaritan. Jeg burde vel have sagt, at man kunde da altid synge "Til dig alene.."; men så vidt jeg husker, svarede jeg kun, at der kunde ikke skrives salme til den tekst; men da jeg stadig blev presset, sagde jeg, at der kunde måske skrives en katekismusvise, og lovede at prøve, men var bange for, der ikke vilde komme noget ud af det.

Jeg har altid forestillet mig, at præsten og levitten skulde til møde i foreningen for redning af folk, der er faldet blandt røvere; og har man noget så vigtigt for, måtte det jo gå, som det gik. Det hjalp i gang, og der kom en helt

god katekismusvise ud af det og tilmed en, der nok kan kaldes salme og såsandt ikke er overflødig i en salmebog; der er en tom plads til den i vor nuværende.-

Men det (altså at disse tre ting fra den reformatoriske salmedigtning har haft så få udtryk i den senere) er ikke den eneste grund til, at jeg mener, der nok kan være brug for flere salmer.

Nu venter De måske, jeg skal sige, at der er gået loo år, siden Grundtvig døde, at hans salmer er ved at være forældede, at vi trænger til nye, tidssvarende salmer. Nej, Grundtvigs salmer er ikke forældede,- lige så lidt som Hans Thomisøns og Sthens er det.

Der var for resten nogle i hans samtid, der anså dem for forældede allerede, da de blev skrevet,-alt for bundne i traditionen. Martensen kom engang noget betaget hjem fra et selskab, hvor også Oehlenslæger havde været med og nok læst op af sine digte. Hans skrev da i sin dagbog: "Om dog denne digter kunde få kald til salmedigtning! Hvilke salmer vilde vi da ikke få!" (jeg kan ikke garantere for ordrethed). Det var efter, at de første bind af Grundtvigs "Sangværk" var udkommet; og Martensen var ikke udelukkende negativt indstillet overfor Grundtvig, men har åbenbart ikke fundet, at hans salmer var tidssvarende nok, ikke var den nye sang, der var brug for (Dette dagsbogscitat har jeg altså kunnet trøste mig ved, om jeg da skulde have haft behov for trøst.).

En ting mere må jeg nævne: Grundtvigs sprog er ofte billedrigt og poetisk højstemt; bagefter kan vi nok se, at han dog mere var sin tids mand, end han selv vidste, og hans samtid kunde se. Han kunde nu også tale nøgternt og jævnt i en salme; men hovedindtrykket af hans salmer er som indtrykket af romantisk poesi.- Vi vil da for alt i verden ikke undvære salmer, hvor "under sang med dit vingede ord- sjælen af by over stjernerne for". Men dem er der efter Kingo og Grundtvig ikke brug for så mange flere af.

Måske er jeg selv -ikke af Grundtvig, men af nogle af hans eftersnakkere og af vor tids verdslige poesi- skræmt alt for meget over i at tale nøgternt og sagligt; men jeg vil dog holde fast, at det væsentlig er det, vi nu i Grundtvigs fædreland har brug for. Det er blevet mig fortalt, at biskop Rosendal ikke vilde have mine salmer med i 1953, fordi de ikke var poesi, men "rimet prosa". Jeg forstår godt, en grundtvigianer af Rosendals årgang så sådan på det,-og optog det som bekræftelse på, at jeg havde den rette forståelse af min opgave, at jeg har gjort ret i at tage reformationstidens salmer til forbillede uden at se bort fra, at Sthen, Kingo, Brorson og Grundtvig har været, - nej snarere: <u>fordi</u> de har været.

Der var meget mere at sige om det forelagte emne; men detteher må være det vigtigste. (foredrag d.10. nov. 1972, Løgumkloster. red.)

Op dog Zion! Brorson — Grundtvig

ved pastor Harald Vilstrup.

Den meget kendte og vist stadig meget yndede salme Op dog, Sion, ser du ej finder vi i Salmebogen (DS 339) med forfatterangivelsen: Grundtvig 1851; derved altså betegnet som et originalarbejde af ham. Med rette! DS 339 = Sangværk II, 131, er i så høj grad præget af Grundtvigs betragtningsmåde og stil, at det ville være forvirrende at anbringe et andet forfatternavn ved siden af hans. Alligevel er det en kendsgerning, at en anden salme, Brorsons med samme begyndelse, har tjent Grundtvig som udgangspunkt, både som forbillede og - navnlig! - som modbillede. Det må derfor være af interesse at se de to store digteres udførelse af det fælles motiv: Adventsbudskabet: "Sig til Sions datter: se din Konge kommer til dig!" (Matt. 21,1 - 9). Men lad os til at begynde med advares mod at drage for vidtgående slutninger ud fra disse korte digte, så vi derudfra opstiller en skarpere modsætning mellem de to digtere og deres epoker, end deres værker iøvrigt kan begrunde.

Den senere grundtvigianske skarpe modsætning til Indre Mission har gjort, at man betragter Grundtvig selv som den store anti-pietist. Brorson derimod - som det eneste navn, der huskes fra pietismens tid - står for almenheden som den store ærke-pietist. Begge dele gælder dog kun med store begrænsninger. Grundtvig er mere pietistisk, end sædvanligt antaget. Brorson på sin side er langt mindre ærkepietistisk, end man tror. Om Grundtvigs holdning til pietismen, ikke blot i tiden efter den "pietistiske" omvendelsesoplevelse i 1810, men også efter 1825 og 32, har vi en udmærket oversigt af A.Pontoppidan Thyssen i hans afhandling Grundtvig og Spener (Grundtvigstudier 1967). Om Grundtvigs holdning specielt til Brorson kan nævnes hans ungdoms betagelse af Den yndigste rose er funden, som får ham til at anstille undersøgelser om, hvem der dog kan have skrevet den smukke salme! Efter den svare depression i midten af 1840'rne siger han om den salme, i hvilken depressionen ligesom klinger bort, "Guds-barnets vuggesang", Sov sødt barnlille, at den "er begyndelsen til min Svanesang". Det er åbenbart Brorsons sene digtning, han har i tankerne. Vi ser også i Sangværkets bind IV (den nye udgave, hvor salmerne er ordnede kronologisk) hvordan Grundtvig sidst i 40'rne og først i 50'rne arbejder med pietistiske salmer, deraf ikke helt få fra Brorsons Svanesang, ingenlunde altid i polemisk omdigtning. Se f.eks. 103, 156, 218, 219 og så som nr. 226, Søster, broder, ser du ej, som senere bliver til Op dog Sion...

"Ærke-pietisten" Brorson var på sin side ikke så ærkepietistisk igen. Jo,

han kunne være skrap! Han kunne spænde kravet til kristen aktivitet og inderlig følelsesstyrke op til det yderste. Men følte gang på gang og mere og mere, at han selv kom til kort over for kravet. Han drages derfor mere og mere mod det evangeliske, derfor mod Hernhutterne. Disse opfattes tit som en blot lidt særlig yderliggående form for pietister, og i mangt og meget er de det jo også - der er dog én meget væsentlig forskel: Mens de klassiske hallensiske pietister meget stærkt betonede kravet om lovopfyldelse som troens nødvendige frugt - ofte så stærkt, at nåden næsten blev borte! - så betonede Zinzendorf og hans folk fortrøstning til Kristi fuldbragte værk. Forskellen mellem pietisme og Brødremenighed, og tillige modsætningen mellem Brorson og den strenge "Stats-pietisme", kommer morsomt frem i en bog: H.A.Brorson og hans Brødre af John Hansen (Odense 1874). Brorsons broder og bispekollega Broder Brorson i Aalborg klager - i breve til den ældste broder, københavnerpræsten Nicolai - over hernhuttiske præsters væsen. De kalder bl.a. de ledende pietister, Spener og Francke for blinde. De vil af trosbekendelsen kun vide af den anden artikel, og af Pauli Breve ikke andet end det, der handler om retfærdiggørelsen. Han venter og håber på skarpe reskripter imod dem, som kan give ham lejlighed til at skride ind. Ikke sådan Hans Adolph! Han klager over, at skrappe statskirkelige reskripter vil nøde ham til at skride ind mod "gode kristne". I hans digtning bliver den evangeliske tone mere fremtrædende, sommetider næsten "grundtvigiansk", når han som i Ak, min rose visner bort (DS 108, desværre uforståelig i Salmebogen, fordi der mangler overskrift om, at det er Jesus, der trøster den anfægtede sjæl) fortrøster sig til troens grund: Troen, Fadervor, Dåb, Nadver - Håbet om det evige liv. I Svanesangen er den evangeliske tone fremherskende. Når synden mangengang trykker samvittigheden, er Jesu svar: "Dog betalt for længe siden". - "Sandelig, han bar din smerte/ så er du jo fri, mit hjerte". (DS 455).

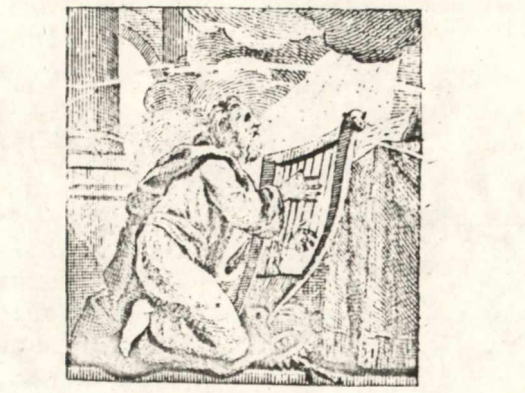
Doct. Hans Adolph Brorsons
fordum
Biskop over Riber-Stift
Svane=Sang.

Kiøbenhavn, 1765.
Trykt med August Friderich Steins Skrifter.

Brorsons oversete Svane=Sang 1765 betød for Grundtvig ny inspiration.

Dette skulle kun være den allernødtørftigste påvisning af, at de to digtere ikke står så afgrundsdybt fjernet fra hinanden, som vist almindeligt antaget.

Nu må det være på tide at se på teksterne. Først Brorson:

1.

Op dog Zion! ser du ej
palmeprydet kongevej,
hvor livsfyrsten drager frem,
for sin brud at hente hjem?
Skønt han alt for dig at fri
er på dødens fæle sti;
går han dog blandt fryd og sang.
Det var kærlighedens gang.
(Op dog Zion! ser du ej
palmeprydet kongevej,
hvor livsfyrsten drager frem,
for sin brud at hente hjem?)

2.

Skynd dig Zion! følg ham snart
på hans korses kirkefart,
med et uforandret sind,
lige for hans trone ind.
Tak ham, hvor du går og står
for hans marter, død og sår.
Kys hvert spor han efterlod,
fuld af gråd og sved og blod!
(Skynd dig Zion! følg ham snart
på hans korses kirkefart,
med et uforandret sind,
lige for hans trone ind.)

Gentagelsen af 2. halvvers efter første findes ikke udtrykkelig hos Brorson. (Sv.S. III). Det er min tolkning af et gådefuldt gentagelsestegn efter 1. halvvers; men det er ikke klart, hvad der skal gentages og hvornår. Den valgte opstilling synes mig at være den mest logiske og kunstnerisk tilfredsstillende: Det må være hele første halvvers, som gentages; det er én fastsmedet sætningskæde. At synge første halvvers to gange foran 2. halvvers giver ingen mening. Da capo-arien (a-b-a) er i Svanesangen en meget hyppigt anvendt form. Bevis ville kun gives, hvis vi havde noderne (helst med underlagt tekst), men det har vi ikke. Jeg fantaserer om en dobbeltmelodi, frisk og frejdig til de første halvvers, mere afdæmpet til de to andethalvvers, muligt mol. Blot man læser teksten med lydhørhed, mærkes en forskel i "toneart".

Noget af det første, der slår os ved læsningen af Brorsons digt, er den fornemme versbehandling: De let monotont virkende trokæiske 4-slagsrækker er gjort afvekslende og smidige, prægede af både elegance og dybtfølt inderlighed - en underjordisk glød, som i andet vers' anden halvdel bryder frem som en voldsom følelseseruption!

Arien (som jeg vil foretrække at kalde den) står blandt adventssangene og er vel også en adventssang, selv om den ligeså godt kunne være til palmesøndag, der jo har samme hovedevangelium (Matt.21). Jo mere bundet en sang er til teksten, des mindre forskel bliver der på, om den er tænkt til den ene eller den

anden dag; og Brorson holder sig tæt til teksten: Jesus, livsfyrsten, går ad den palmeprydede (sejrs-)allé, blandt fryd og sang, sin død imøde. Blandt fryd og sang, ikke med sang. Som det hedder i en anden adventsarie: Jesus må "midt iblandt de søde salmer øse tårelage på den glade højtids vej". Han véd, hvad han går ind til. Dog kun sådan kan han hente "bruden" (menigheden - den troende sjæl) hjem; kun derved kan han kæmpe Zion fri, at han for "hende" går den "fæle sti" til døden. Kærligheden driver ham: Det var kærlighedens gang! Sion "bruden" skal følge ham "snart" (hurtigt, biord til snar) på den fart (færd) som både er korsets og kirkens. Han har"indviet sit søde liv til fundament for en Guds-stad" (Novalis). Ved at fæste tanke og hu ved ham skal man have et uforandret sind, og så ved ham nå frem til målet, lige for hans trone ind. Det uforandrede sind - som fæster blikket på målet og ikke lader sig anfægte af lyst eller nød - er det samme som Brorson kalder Det himmelske sind:

III.

1.

Op dog Zion! seer du ej
Palme-prydet Konge-Vej,
Hvor Lifs-Fyrsten drager frem,
For sin Brud at hente hiem? :,:
Skiønt han alt, for dig at frie,
Er paa Dødens fæle Stie;
Gaaer han dog blant Fryd og Sang.
Det var Kierlighedens Gang.

2.

Skynd dig Zion! følg ham snart
Paa hans Korses Kirke-Fart,
Med et uforandret Sind,
Lige for hans Throne ind.
Tak ham, hvor du gaaer og staaer
For hans Marter, Død og Saar.
Kys hvert Spor, han efterlod,
Fuld af Graad og Sveed og Blod!

A 3

IV.

Brorsonteksten fra 1765 har i 1.vers et gådefuldt gentagelsestegn

> Fra dig ej at vende sig ud eller ind,
> men redelig vandre
> og aldrig forandre
> det himmelske sind!
>
> (DS 272)

Taknemmeligheden mod Jesus for hans korsvandring, fordybelse i tanken om hans selvfornægtende påtagelse af vor skyld og skam, får i salmen et udtryk af chokerende voldsomhed:

> Kys hvert spor, han efterlod,
> fuld af gråd, af sved og blod!

Man har betragtet dette - og forskellige lignende udbrud i Svanesangen for et voldsomt tilbagefald til gammelpietistisk barok. Jeg tror ikke det er tilbagefald til noget gammelt. Det er typisk Svanesang. Måske resultat af indvirkning fra Zinzendorf og hans tanker om, at en skildring af Jesu lidelse må være hæslig, fordi lidelsen var hæslig! Svanesangen er underlig, og det er forståeligt, at mange står fremmede over for denne enestående samling sange. Vi møder et versifikatorisk mesterskab uden lige: de sindrigeste, mest komplicerede rimslyngninger, den delikateste versbehandling både i indviklede og - tilsyneladende - ganske simple former. Men det er sletikke virtuositeten eller elegancen, der er afgørende. Det er noget andet: Det stærke følelsesmæssige

engagement, undergrunden er vulkansk. For at sige det grundtvigsk: "på gløder gå vi allenstund". Både himmelsaligheden og afgrundens gru kan bryde igennem når som helst. Når eruptionerne kommer, mærker vi - måske først da - at det hele tiden har dirret under os.

Frembruddet af det "gyselige", det "hæslige", kan være så voldsomt, at mange vender sig fra det i væmmelse og forargelse. Blandt dem Grundtvig. Han synes godt om Brorson-sangens friske begyndelse; men det med gråd, sved, blod kan han ikke tage i sin mund! Derfor digter han salmen om. Heldigvis nøjes han ikke med at "rette" hist og her; derved slipper vi for at høre salmen med to stemmer - de to digteres røst passer ualmindelig dårligt sammen! Grundtvig véd naturligvis, hvad vor frelse har kostet Jesus. Han kan også sige det:

...at du ville alt opgive
for at holde os i live...

Dermed er det jo sagt, men det udmales ikke - selv om det latinske forlæg for DS 167 kunne byde rig anledning dertil. Grundtvig kan ikke med Brorson og Kingo holde "korsvejsandagt" med dvælen ved hver af lidelsens "stationer". Derfor digter han Brorsons adventsarie ganske om. Han må undgå "den fæle sti" og "de blodige spor". Grundtvigs tekst behøver jeg ikke at anføre, den har jo alle og enhver i Salmebogen (DS 339). For ikke at komplicere sagen holder vi os næsten udelukkende til den. De, som ønsker en nærmere redegørelse for den grundtvigske teksts udvikling, fra 1851 til den endelige form foreligger i 56, henvises til Magnus Stevns´fortræffelige redegørelse i hans bog Fra Grundtvigs Salmeværksted (Kbhvn 1950. afhandling, med samme titel som bogen, fra 1938). Kun skal lige nævnes den ændrede begyndelse: Søster! Broder! ser du ej - vel for at lægge luft mellem sig og Brorson - og så det ejendommelige, at Brorsons gentagelsestegn efter første halvvers gentages efter hvert (kort) vers. Har Grundtvig mon tænkt sig, at hvert vers´ sidstelinje skulle gentages - som man i gamle dage sang Herren han har besøgt sit folk? Desuden ses, at Grundtvig har svært ved at slippe "Kongen" - både hos Brorson og i teksten : Se din Konge... ; først senere har han valgt ordet "Sejrens". Dermed er fanen hejst, tonen slået an for Grundtvigs adventssalme; i modsætning til Brorsons - brutalt udtrykte - korsteologi får vi Grundtvigs sejrsteologi! Lad os nu igen slå fast, at her drejer det sig om en modsætning mellem disse to digte, og at det ikke uden videre kan gælde som en modsætning mellem de to digtere og deres epoker. Også hos Brorson findes sejrs- og triumfklange, også Grundtvig kender korsets vej, fornedrelsens, dødens vej:

Aften først, derefter morgen,
så den gamle regning lød,
evig fryd kun efter sorgen,
evigt liv kun efter død...

(DS 539)

Vi så, at Brorsons adventssalme, ved sin stærke bundethed til teksten om

indtoget, hælder imod, ja ligesågodt kunne være en palmesøndags-(altså en passions) salme eller -sang; for en menighedssalme er der jo slet ikke tale om! Grundtvigs indtogssalme er udpræget advent. (Modsat Stevns). Sagen er jo den, at indtogsevangeliet tager farve af sin anbringelse i kirkeåret: Palmesøndag, ved indgangen til den stille uge, ligger vægten på, at Jesus drager ind i "morderstaden", at Lammet skynder sig i døden. Anderledes ved kirkeårets nytårsdag, da ses indtoget som Jesu komme til Kirken, man ser frem til gudstjenesterækkens helhed som udtryk for kristendommens totalitet. I lyset heraf ses Grundtvigs salme som just den typiske adventssalme. Men herudfra at ville opstille en absolut modsætning mellem Brorson og Grundtvig er forfejlet, al den stund vi har brorsonske (originale og oversatte) adventssalmer, som ikke er passionssalmer. (Se DS 59, 67, 69, 73.)

Men lad os først i korthed se på det rent formelle. Versmålet er det samme som hos Brorson, de lidt stive 4-slags trokæiske rækker. Den monotoni verset let henfalder til, undgås ikke helt, så meget mindre som Grundtvig tager hvert halvvers (hos Brorson) som et helvers for sig, og altså giver afkald på aufgesang - abgesang - virkningen (for ikke at tale om den af mig antagne a-b-a - effekt). I modsætning til Brorsons elegante sætningsslynge er det karakteristisk for Grundtvig at sætte hovedsætninger på rad, ofte med ordsprogsagtig fynd. Se navnlig det beundringsværdige v. 3, hvor hver enkeltlinje er en sådan hovedsætning! Også v. 4 og 5 med de parvis fremsatte trospostulater er bemærkelsesværdige.

Vi gennemgår salmen vers for vers:

V.1) Der er en lille smule knas med rimene. himmerig - dig; der er jo fast tradition for, at et sådant rim "for øjet" er acceptabelt; det uheldige er, at "for øret" rimer dig snarere på versets første rim, ej - vej. Bagatel, pedanteri! javel. men når man vil "forbedre" en stormesters værk.....

Det væsentligste er naturligvis det første grundtvigske ord: "Sejrens". I og for sig ikke noget nyt. Hos Brorson kan sandelig også findes triumf- og sejrsklange! Også vor arie anslår sejrsmotivet med sin palmeprydede kongevej. Alligevel har det en særlig betydning med den stærke foranstilling af sejren. I de små hundrede år, der ligger mellem de to digte, er der sket noget afgørende. Grundtvigs sejrvished har sit udgangspunkt i en bestemt kirkehistorisk begivenhed, som - jeg taler på grundtvigsk vis - har indledet en helt ny epoke! For Brorson er sejren to ting: Først og fremmest, naturligvis, den sejr, Jesus har vundet ved sin opstandelse og himmelfart:

> I Jesu åbne grav vi se,
> at alle Himle til os le
> og sejerskranse binde.
>
> (DS 199)

Eller i Svanesangen:

Halleluja! du est,
Immanuel, opstanden,
har knuset slangepanden
og givet ham sin rest...
(Sv.S. XII)

og videre:

I dag skal alting sjunge,
hvad hjerte har og tunge
Sink og Basun her frem!
(DS 216 ≠ Sv.S. XVI)

Dernæst er sejren for Brorson, denne Jesu sejr tilegnet, brudt igennem, i troende sjæle:

Amen, halleluja! Sejren er vunden,
Jesus sit får, det fortabte har funden!

i Svanesangen:

Eja! al jammer og trængsel god nat.
Sejren er vunden.
Bruden har funden
Hendes den allerlivsaligste skat. (XXIV)

Naturligvis findes dette om Kristi sejr også hos Grundtvig; men meget ofte - og således også her - står noget andet i forgrunden, hans "mageløse opdagelse" af Trosbekendelsen ved dåben som Herrens eget mundsord, - Herrens levende nærværelse i menigheden ved dåb og nadver! Han har allerede erfaret rige frugter heraf i den danske kirke og regner med at skulle se stadig større ting. Ikke for intet står vor salme i Sangv.II side om side med den "grundtvigianske" triumfsang, Herren han har besøgt sit folk (DS 308)

I den stærke betoning af sejrsmotivet finder vi en modsætning til brorsonarien. Kan vi også sige, at dette motiv er typisk for Grundtvig i modsætning til pietismen? Nej, slet ikke! Vi kan læse Labadie - jesuiterlærling, så calvinist, så frikirkemand. Hans tanker og navnlig hans praksis med at samle små kredse af sande troende havde stor betydning for Spener - ham kan man læse og næsten tro, det er Grundtvig man læser. Der tales om den døde skrift og det levende ord - om Kristendom som liv, og hvordan det døde bogstav umuligt kan frembringe livet! Og der er Filadelfierne, - en oprindelig engelsk bevægelse, som også vinder fodfæste på Kontinentet. De gør skarpt op med al tidligere protestantisk teologi. Den tidligere teologi, ikke mindst luthersk ortodoxi, kaldes Sardes i modsætning til den frembrydende Filadelfia-menighed. Igen er det næsten som om vi læste Grundtvig! han fandt just i de 7 menighedsbreve i Åbenbaringens Kap. 2-3 en profeti om kommende kirkehistoriske epoker. I det strenge brev til Sardes (3,1-6) ser han Luther og den lutherske kirke skildret; i Filadelfia (v. 7-13; navnet betyder broderkærlighed), ser han den nordiske menigheds billede, eller den danske, hvis strålende epoke er indvarslet ved

Grundtvigs mageløse opdagelse!

Jeg siger ikke, at Grundtvig har lånt eller hentet disse tanker fra de gamle pietister af radikal observans. Blot er parallellen jo tydelig. Grundtvig var ikke pietist - den selvretfærdighed, som lurer på al pietisme, og navnlig skræmtheden for alt "verdsligt" er ham fremmed. Men hans forventning om et kommende "Gyldenår", ja om "Tusindårsriget" viser slægtskab med pietismen.

For at komme tilbage til salmen: Sejrvandringens visse mål slås fast fra begyndelsen:"Guds hus i Himmerig".

Korset(v.2) springes vel ikke over, men skydes dog i baggrunden. Farerne nægtes ikke: vejen går langs afgrunden; dog englene vogter Zion på alle hendes veje. I de to sidste linjer af v.2 mærkes endnu genlyd af Brorson. Så kaster Grundtvig helt los!

3.vers med sine fire magtfuld e særsætninger! Klippegrunden (mindelse om bjergvejen op til Jerusalem) må forstås som Kristendommens totalitet, som så specialiseres ud i de tre "kardinaldyder" Tro - Håb - Kærlighed. Håb nævnt først, vist nærmest af formelle grunde. Dette med at frygten flygter for håbet "i hast", er forresten ikke min erfaring! Vist heller ikke Grundtvigs:

(du) véd, vi alle se med gru
vort timeglas udrundet
(DS 609)

Glæden og trygheden ved vandringen med Herren udvikles yderligere i v.4-5. Herren er hos os i sit ord og sine sakramenter. Dåben,som ikke nævnes udtrykkelig, er medindbefattet i v.4 lin.1. Trosordet, Sandhedsånden følger os "hånd i hånd". Nadveren er vor styrkelse og vederkvægelse - i "liv og død". Magnus Stevns, der så udmærket forstår Grundtvig, forstår ikke Brorson nær så godt! Han vil sige, at fordi Brorson-salmen ikke nævner Ånden og sakramenterne som vor ledsager og vederkvægelse, må bruden selv kæmpe sig frem. Men Brorson siger jo, at Jesus går kongevejen for at hente bruden hjem, at han er "på dødens fæle sti" for at frigøre bruden. At kysse hans korsvandrings blodige spor er ikke et krav (noget han vil man skal gøre, med eller mod sin vilje), men et udtryk for brudens overvældende (og måske overvældende udtrykte!) taknemmelighed.

Und mig den glæde,
Jesu! at træde
til dine fødder at kysse og væde!
(Sv.S.XXIV)

Tilbage til Grundtvig: I det sidste linjepar i v.5 møder vi de meget omdisputerede "kæmpeskridt". Man har sagt, at her er Grundtvig - manisk? - kommet for højt op og har tillagt mennesket for store muligheder. En fuldstændig misforståelse! Vi er ikke kæmper og kan kun - selv! - gå frem med små skridt. Det véd Grundtvig trods nogen. Kæmpeskridt skal forstås i forbindelse med

"hånd i hånd" i det foregående vers. Jeg ser det for mig som et lille barn, der holder far og mor i hånden og føres frem med meget større skridt, end dets egne små ben kan magte:

...hånd i hånd
på kærlig børnemåde....
...vi hæves og vi bæres.
(DS 338)

I Sangværk I (nr.242 og 245) viser Grundtvig i to gendigtninge af middelaldervers, hvordan "kæmpeskridt" skal forstås. Begge er gjort over Højs. 2,8. den første fra latin, Kæmpeskridt som ingen anden, den anden fra angelsaksisk, Himmelfarten så i løn. Ordet: Hør! Dér er min ven! Ja se, der kommer han i løb over bjergene, i spring over højene udlægges i begge digte om Kristi bevægelser: Fra Himmel til jord, fra liv til død, nedfart til og opfart fra Dødsriget, og endelig Himmelfarten. I nr. 245 føjes til det, der siges om Kristus, noget om os:

Højt vi sjunge og hans pris,
og vi skal på småfolks vis
springet efterligne,
trin for trin fra dyben dal
stige op til stjernesal
og vor drot velsigne.

Begge vore digtere kendte - på grund af deres sjælelige konstruktion - noget til kæmpeskridt og spring "fra dyben dal", tvivls og mismods Helvede, til "stjernesal" - tindrende himmelsalighed, og forventer - med ængstelse og længsel - det sidste og største spring.

Når jeg skal prøve på at anskueliggøre mig Grundtvigs tanke om kæmpeskridt, tænker jeg på den fælles-germanske sagnfortælling om Niflungerne (Ni belungerne): Gunnar ønsker at vinde Brynhilde, men han véd kun alt for godt, at han ikke kan magte den væddestrid med valkyrien, som fordres. Kun Sigurd kan. Han hjælper gerne Gunnar, og begge møder frem til kampen. Sigurd dog usynliggjort af sin dølgehjelm. Ved hans hjælp sejrer Gunnar i alle prøverne. Sigurd Fafnersbane springer umenneskeligt lange springlængder med Gunnar på armene, så det ser ud som om det er Gunnar, der springer. Sådan, mener jeg, kan et svagt kristenmenneske hjælpes til det, der er langt over hans - eller hendes - egen kraft, båret af Kristus, Slangedræberen! Ved ham og kun ved ham kan det sidste store spring lykkes! Jeg bemærker, at det sidste ord før "kæmpeskridt" er "død". Muligvis er det en tilfældighed, men det kan se ud som en tanke.

Det 6. og sidste vers er meget grundtvigsk. Det har mindelser om Dagvisen, både "gammen" (Grundtvigs eget udtryk), og "under grønne lind" (fra den gamle vise). Lader man Brorsons tekst ende med gråd - sved - blod, så kan der jo ikke tænkes større kontrast end mellem de to digtes ende. Men som sagt: Jeg me-

ner, at det er et optisk bedrag. Jeg véd, det er en påstand, men jeg vover den. Brorson kan ikke lade sin sang ende i "Jesu fodspors dybe dal" (DS 165, hvor det ganskevist synes at være nær enden, men blot fordi man har klippet 4 store vers væk af Gerhardts/Brorsons salme!).

Svanesangens adventsarie må ende samme sted, som adventssalmen fra Klenodiet (DS 67) viser hen til:

Det sidste trin skal blive godt,
ret lige op på Zions slot.

Følger man min påstand: at Brorsons sidste ord er:

...med et uforandret sind
lige for hans trone ind...

så ender begge digtere samme sted og med samme ord! Enden er den samme og begyndelsen er den samme. Vejen er unægtelig skildret forskelligt. Så kan vi jo vælge! Nej! Det kan vi ikke! Jesus siger: Hvis nogen vil komme efter mig, han må tage sit kors op og følge mig (Matt. 16,24), det betoner Brorson. Jesus har også sagt: Se jeg er med eder alle dage (Matt.28,29). Det er ledemotivet for Grundtvig - i salmen her. Vi skal ikke sige enten - eller. Her gælder et både - og.

Man kan sige, at det er dette både - og, der er hensigten med dette lille rids.

Bibelcitater i DDS

Fra dødsboet efter cand.mag. Liss Davidsen (19.11.1900 - 18.10.1972) har Institut for dansk Kirkehistorie gennem hr. Michael Pontoppidan modtaget et stort kartotek over bibelcitater og -allusioner i DDS. Det er i to afdelinger. Den første er en gennemgang af DDS i nummerorden. Hver salme har sit eget kartotekskort med angivelse af hvilke bibelsteder der ligger til grund for teksten. Samt i mange tilfælde hvilken bibeloversættelse der er benyttet.

Den anden afdeling indeholder en række nøgleord og deres forekomster i forskellige salmer. Man kunne tro, at denne afdeling var blevet overflødig med Holger Bennikes Salmekonkordans, men det er ikke tilfældet. Under hvert nøgleord citeres nemlig først de bibelsteder, der kan komme på tale som inspirationskilde, og der gøres rede for forskelle i bibeloversættelserne. Derpå nævnes de salmer, hvori ordet forekommer. Dette sker ofte udførligt, med citat af salmen i dens oprindelige og dens senere skikkelse, og med stadige henvisninger til Anders Mallings Salmehistorie.

Dansk salmehistorie er i den sidste halve snes år blevet vel forsynet

med praktiske opslagsværker. Men vi har endnu ikke en dansk pendent til bind 1,2 af Handbuch zum Evangelischen Kirchengesangbuch, Die biblischen Quellen der Lieder, von Rudolf Köhler, Göttingen 1965. Det er muligt, at Liss Davidsen stilede frem mod et tilsvarende dansk opslagsværk. Selv om arbejdet langt fra er færdigt, så er der gjort et vældigt forarbejde, som andre kan bygge videre på.

Kartoteket er midlertidigt anbragt i lokale 438 i Købmagergade 44 - 46.

J.L.

Efterlysning!

Hvem har skrevet nedenstående vers?

Ved en radiogudstjeneste fra Klosterkirken i Aalborg sidste efterår citerede pastor Henning Larsen Thrane i sin prædiken dette vers. Forfatteren kendte han imidlertid ikke og rettede kort efter en forespørgsel herom til Anders Malling, som dog heller ikke kendte ophavet.

Kan vore læsere hjælpe os?

Kunne man tænke sig, at Thomas Kingo havde begået verset? Eller Kaj Munk?

red.

Jeg er en synder stiv og stram
et asen indtil døden,
som fraadser i min synd og skam
og trodser ufortrøden.
O Herre! tag mig synder an
rusk mig i øret, når du kan
og giv mig arme bengel
plads bag din mindste engel.

Om en norsk Musikktraktat fra 1662

ved universitetslektor, mag.art. Skirne Helg Bruland.

Biografiske opplysninger.

Christen Staffensøn Bang ble "vistnok f. i Aalborg, rimeligvis 1584." Man vet "at han i november 1612 blev promovert til baccalaureus ved Kjøbenhavns universitet; 28-1 1614 blev han i St. Halvards kirke i Oslo ordinert til kapellan i Solum, 14-8 1621 sogneprest til Romedal, entlediget 1655 og flyttet kort efter til Kristiania, endelig avsked 1665, d. i Kristiania 1678, begravet i byens kirke 7-7 under ringning med alle klokker."[1]

Om seg sjøl skriver Bang i en henvendelse til leseren i begynnelsen av Dend Siette Tomus[2] av Postilla Catechetica under tidsangivelsen januar 1654: "Christiernus Steph. Bangius, Ecclesiæ quæ Christo colligitur in Parochia Romedalensi Hedmarchiana Pastor insenescens, Anno ætatis 7o; Ministerii vero 4o."[3]

Bang er "utvilsomt den mest produktive skribent som har virket i Norge i 17de aarhundrede."[1] Produksjonen hans omfatter:

I Solens oc Wgens Circkel. Befattet vdi denne Bibelske Poenitentz Rose, Med adskillige Bønner Dagligen at bruge. København 1639-4o.

II Threnologia. Christiania 165o.

III Descriptio Civitatis Christianensis, d.e. Christianiæ Stads Beskrifuelse.. Denne inneholder dessuten:

IV Allegoriske Nyt Aars Gafuer Christianiæ Indvonere præsenterit.

Begge: Christiania 1651.

V Postilla Catechetica. I-VIII, Christiania 165o-65.

Innledning med foreløpig karakteristikk av: a Hele forfatterskapet.

Om I skriver Francis Bull at den "vidner ved sine kunstlede billeder og sindrike allegorier om at den litterære barokstil har begyndt at vise sig i

---

1. Francis Bull i Norsk biografisk leksikon, bd.1, Kristiania 1923.
2. På tittelbladet står utgiverårstallet 1653.
3. Postilla Catechetica. Tomus VI, s.34.

Norden"[1]. "Kunstlede billeder og sindrike allegorier" finner man forøvrig overalt i Bangs forfatterskap, det mest systematiske forsøket på allegori kanskje i ovennevnte IV.

"Postilla Catechetica" skriver Francis Bull, "er vistnok i sin genre det største arbeide som overhodet findes; det vidner ogsaa om en omfattende lærdom, og vrimler av citater fra bibelen og antikkens forfattere, fra kirkefædre, reformatorer og tyske kateketiske skrifter. Skjønt det nutildags som helhet er ganske ulæselig, har det endnu i 1862-64 kunnet bli brukt som et arsenal, hvor de stridende parter hentet vaaben i kampen for og imot Grundtvigs lære. Selv var B. øiensynlig en helt ortodoks skriftteolog og dogmatiker."[1]

Alle Bangs skrifter er av stor nytte for den som måtte ønske å spore europeisk allegori- og emblematikk-tradisjon på norsk grunn. Likeledes har skriftene hans, kanskje særlig V, verdi som kulturhistoriske dokumenter og som litterært bakgrunnsstoff ved studiet av 1600-tallets såkalte skjønnlitterære verker. Man kan også stundom innenfor dette forfatterskapet finne passasjer som har hva man kunne kalle litterær egenverdi.

b Musikktraktaten.

Etter at jeg vinteren 1968 hadde pløyd gjennom de 8-9000 tett-trykte 4°-sidene i Postilla Catechetica, hadde jeg foruten de antydede funn, som vil bli behandlet seinere i en annen sammenheng, gjort ett som skal omtales her: en musikktraktat skrevet for størstedelen på fellesmonarkiets språk og trykt i Christiania 1662, vel det eldste bevarte trykte norske musikkskrift man kjenner til. Det omfatter 48 sider.

Grunnen til at dette skriftet, så vidt jeg vet, ikke tidligere har vært påaktet, tør vel være den at det har vært så godt gjemt: i det åttende og siste bindet av et mammutverk om hvilket det har vært sagt at det i dag "som helhet er ganske uleselig".

Når jeg har kalt skriftet en musikktraktat, er det ikke helt, men delvis i overensstemmelse med Bangs språkbruk (se tittelsida). En skal bare ikke la seg lokke av denne betegnelsen til å vente for meget.

To innskrenkninger av skriftet qua musikktraktat blir iøynefallende ved første blikk:

For det første omhandler skriftet bare én side av musikklivet, nemlig "dend Christelige Kirckis Music oc Sang" (se tittelsida). Verdslig musikk

---

1. Francis Bull i Norsk biografisk leksikon, bd.1, Kristiania 1923.

skal ikke behandles og blir heller ikke behandlet, bare sporadisk nevnt i form av negative "veneriske" motstykker til musica sacra.

For det andre er verket skrevet av en fagmann, ikke på musikkens, men på teologiens område.

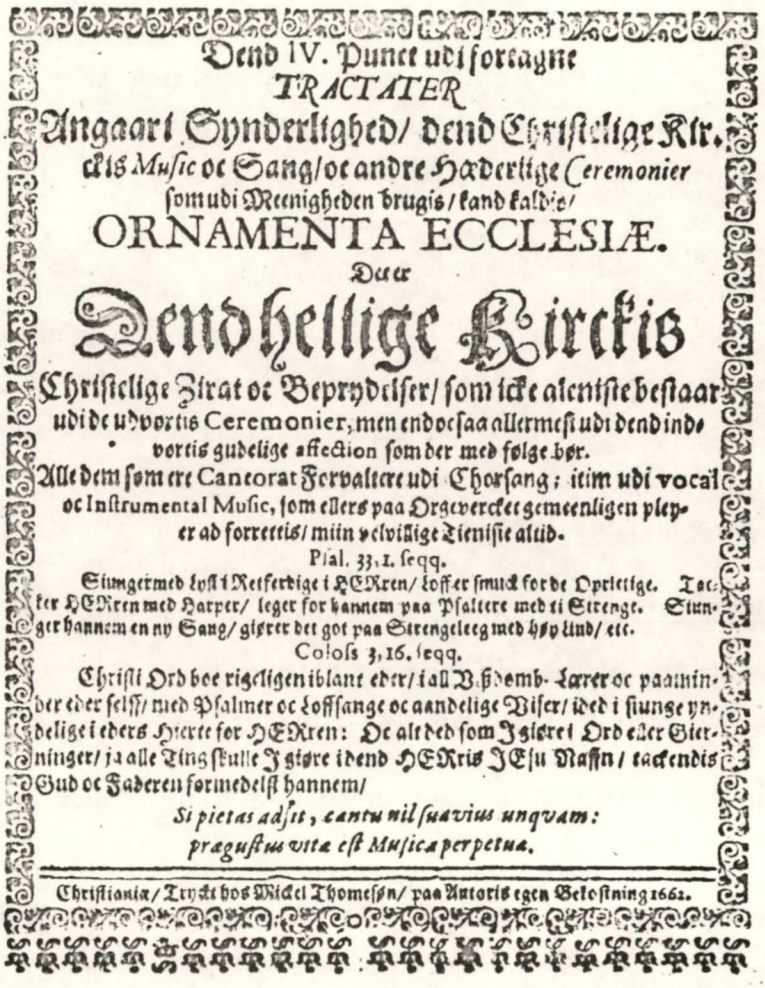

Dend IV. Punct udi forcagne
TRACTATER
Angaar Synderlighed/ dend Christelige Kir-
ckis Music oc Sang/ oc andre Hæderlige Ceremonier
som udi Meenigheden brugis/ kand kaldis/
ORNAMENTA ECCLESIÆ.
Dvs
Dendhellige Kirckis
Christelige Zirat oc Beprydelser/ som icke alenlige bestaar
udi de udvortis Ceremonier, men endocsaa allermest udi dend indvortis gudelige affection som der med følge bør.
Alle dem som ere Cantorat Forvaltere udi Chorsang; item udi vocal oc Instrumental Music, som ellers paa Orgevercket gemeenligen pleyer ad forrettis/ miin velvillige Tienisie altid.
Psal. 33, 1. seqq.
Siungermed lysti Retferdige i HERren/ loffer smuck for de Oprettige. Tacker HERren med Harper/ leger for hannem paa Psaltere med ti Strenge. Siunger hannem en ny Sang/ giøyer det got paa Strengeleeg med høy lind/ etc.
Colos 3, 16. seqq.
Christi Ord bee rigeligen iblant eder/ i all Visdomb- lærer oc paaminder eder selff/ med Psalmer oc Loffsange oc aandelige Viser/ ideed i siunge yndeligei eders Hierte for HERren: Oc alt ded som I giøre i Ord eller Gierninger/ ja alle Ting skulle I giøre idend HERris JEsu Nafn/ tackendis Gud oc Faderen formedelst hannem/
Si pietas adsit, cantu nil suavius unquam:
prægustus vitæ est Musica perpetua.
Christiania/ Trycket hos Mickel Thomesøn/ paa Autoris egen Beloestning 1662.

Skriftet former seg som en beskrivelse av musikkens plass og funksjon i luthersk-kristelig kirke- og fromhets-liv. Det er samstundes et kampskrift til forsvar for nettopp denne praksis og rettet mot kalvinistene på den ene sida for deres avvisende holdning til kirkekunst, mot katolikkene på den andre sida for deres bruk av latinske tekster (:uforståelig for menigmann etc) og for deres helgentilbeding (:oppfattet som avgudsdyrking).

Kilder og forlegg.

Skriftet er altså deskriptivt, men fordi det også er forsvars- og angrepsskrift, dessuten normativt.

Forfatteren trenger argumenter for synet sitt og henter dem i rikt monn fra skrevne kilder: noen fra greske og romerske klassikere, langt flere fra Bibelen og kirkefedrene og Luther.

Bangs uttalelser om musikk og bruk av musikalske bilder kan deles i to:
De som fins i traktaten = T,
de som fins utenfor den = U.

I U viser Bang bl.a. til Luthers fortale i Thomissøns salmebok[4]; her fins dessuten flere skjulte sitater fra Thomissøns fortale til samme bok.

Ser man på T og U under ett, kan det ikke være tvil om at de to fortalene i Thomissøns salmebok har vært en vesentlig inspirator for Bang og at de har utgjort forlegg for deler av T og U.

Stiltrekk.

Når traktaten fyller så meget som den gjør, skyldes det i høy grad at forfatteren, i overensstemmelse med sin tids stil, uttrykker seg meget ordrikt: han gjør bruk av en sann overflødighet av sitater og henvisninger, han kjenner åpenbart gjentakelsens kunst og dens hemmelighet ut og inn, og han elsker bilder, allegorier.

Innholdselementer.

Traktaten omtaler først og fremst

A: Den musikalske praksis i luthersk-kristelig kirke- og fromhets-liv.

Men A blir flere ganger beskrevet i et eller annet forhold til andre miljøers musikkutfoldelser:

B: De eldre kristnes musikkliv som beskrevet i Bibelen.

C: Den kalvinske kirkes musikalske praksis.

D: Den katolske kirkes musikalske praksis.

E: Musikken ved hoffet.

F: Verdslig musikk i form av dansemusikk og viser.

G: Krigsmusikk.

H: Fuglesangen.

I: Den himmelske musikk.

Et par ord om disse relasjonene.

A-B: Ved hjelp av en mengde Bibel-sitater og -henvisninger søker forfatteren støtte for A i B.

A-C: Han forsvarer A mot kalvinistenes angrep og tar avstand fra kalvinistenes negative holdning til kirkemusikk.

A-D: Han bruker sterke ord mot D, men egentlig er det bare få ting ved D han direkte tar avstand fra og kritiserer: 1)at man synger så meget på latin (forkastelig fordi man ikke forstår teksten), 2) at man tilber helgener (blir sett på som avgudsdyrkning); 1) fører med seg et nytt anke-punkt 3) at man synger dårlig, mumler eller brøler- fordi man ikke forstår teksten.

A-E: Forholdet nevnes bare én gang. (Den for de aller fleste utilgjen-

---

4. Hans Thomissøn: Den danske Psalmebog.... København 1569

gelige) E holdes for meget attråverdig; men den kan ikke måle seg med A.

A-F: I dette forholdet, som omtales flere ganger, dreier det seg om hvordan F utgjør en trusel mot A. I kirka er det fare for at vokal såvel som instrumental oppførelse av kirkemusikk skal bli påvirket av verdslig musikks oppførelsespraksis. Utenfor kirka, dvs i dagliglivet, utgjøres truselen av at man istedenfor å synge salmer og åndelige viser dyrker dansemusikk og boleviser og allamodisk sang eller "anden Verdslige Kortvil".

A-G: Forholdet nevnes bare én gang. Dersom man ikke på tilbørlig måte priser Gud gjennom musikk og sang, kan Guds straff ramme en i form av krig. G symboliserer Guds straff som venter den ulydige.

A-H: Dette forholdet nevnes noen ganger. For å unngå nevnte straff skal man etter evne love og prise Gud ved musikk og sang. H, som er fuglenes spesielle Guds-lovprisning, hjelper oss til å ihukomme dette.

A-I: Dette forholdet nevnes flere ganger. Gjennom å øve oss i A unngår vi G og får, når tida kommer, ta del i I. Når vi flittig lovpriser Gud ved å synge salmer og åndelige viser og ved annen musikalsk praksis, kvalifiserer vi oss til å delta i den himmelske musikkutfoldelse, hvorav den jordiske -hvor strålende den enn måtte være- bare er en svak atterljom.

I løpet av traktaten kommer forfatteren i ulike grad inn på forskjellige emner som hører under musikkvitenskap: musikalske emner av filosofisk (spekulativ), psykologisk, estetisk og teknisk art.

Han beskjeftiger seg bl.a. med musikkens virkninger på menneskesinnet og gir i den sammenheng uttrykk for en slags kristen affektlære.

Han er opptatt av musikkens pedagogiske muligheter.

Han skiller mellom vokal og instrumental musikk og rangerer vokalmusikken høyest av de to, nok ut fra en kristen-pedagogisk betraktningsmåte.

På et nokså generelt plan gir han uttrykk for visse normer for kirkemusikkutførelse. Han advarer mot påvirkning fra verdslig-musikalsk praksis og tar avstand fra all tom virtuositet; det må være full overensstemmelse mellom hjertet og munnen/ instrumentet.

I forbindelse med sistnevnte krav må man se hans vurdering av forholdet tekst-melodi: han setter teksten (som er lik Guds ord) i høysetet; det er teksten som bestemmer melodi og uttrykksmåte.

Et par ganger streifer han forhold som har å gjøre med den praktiske musikkutførelsen, oppførelsespraksis.

Han nevner navnene på en rekke musikkinstrumenter, noen danseformer, noen salmer, to-tre salmekomponister og et par verdslige viser.

Man vil dessuten finne noen karakteriserende betegnelser på utilbørlig syngemåte: venerisk, allamodisk, stoltzerende, braverende o.l.-og en del spredte eksempler på musikalsk terminologi.

Vedrørende denne artikkelen.

Ovenstående summariske opplysninger og betraktninger pluss nedenstående noe mer inngående inndeling og gjennomgang er ment å skulle tjene som en første foreløpige innføring i Bangs musikktraktat. Det er tanken at denne seinere skal komme i en kommentert utgave.

Inndeling.

Bangs musikktraktat kan deles inn slik:

1. Tittelsida. (Se fotografi.)
2. Præfatio ad lectorem. (s.1-s.5)
3. Fortale til Læseren. (s.6-s.1o)
4. ....omb dend Gud velbehagelige Music som udi voris Christ-luterske Kircke ideligen monne continueris oc holdis ved lige. (s.1o-s.46)
   - a. Musica est duplex vocalis et Instrumentalis. (s.11-s.12)
   - b. ...dend vocal Music. (s.12-s.34)
   - c. ...dend Instrumentaliske Music. (s.34-s.4o)
   - d. In summa (s.4o-s.46)
5. Gudelige Bønner som brugis kand udi Guds Kircke oc Menighed/naar der siungis med Discant Orge-Verck eller anden Music. (s.46-s.48)
   - a. (En bønn) (s.46-s.47)
   - b. En anden Bøn I samme Meening. (s.47-s.48)

Gjennomgang.

1. Tittelsida.

Her blir innført et par av de emnene som forfatteren stadig på nytt, under skiftende former, tar opp.

"Dend hellige Kirckis Christelige Zirat oc Beprydelser/som icke aleniste bestaar udi de udvortis Ceremonier, men end ocsaa allermest udi dend indvortis gudelige affection som der med følge bør."

Kravet om at det skal være full overensstemmelse mellom det ytre (her: seremonier, seinere: munnen, instrumentet) og det indre (seinere: hjertet) og at det indre skal være hovedpartneren i dette forholdet, blir i dette sitatet uttrykt i forbindelse med bruken av ordet affection.

Jeg tror det kan være nyttig for forståelsen av teksten å merke seg denne ordbruken og å sammenlikne den med de stedene der forfatteren seinere i traktaten bruker liknende ordformer, som affectus, affect, affecter o.l.

Foreløpig kan det være av interesse å se litt på en ordforklaring:

"Affectus, us... Idem quod affectio. Bewekelse eller rörelse vthi hugen och sinnen. Germ. Ein anmutung/ schnelle bewegung des gemüts. Boni affectus. Goda rörelser/såsom kärleek/ glädie och andra sådanna. Mali affectus. Onda rörelser såsom wrede/ affund och andra sådana....

Affectio, onis...Bewekelse eller rörelse och förandring vthi mennisiones hugh och sinne. Såsom wrede/ affund/ kärleek/ glädie/ och annat sådant..."[5]

Tanken om (den rette) musikken som forsmak på det evige livet- som på tittelsida uttrykkes i de latinske verslinjene og som man gjenfinner seinere i traktaten i omtrent samme form- er nært beslektet med det nyplatonske synet forfatteren gang på gang gir uttrykk for i allegoriske vendinger: nemlig at kirkemusikken- likesom alle andre gode ting her på jorda- bare er bleik avglans av noe fullkomment himmelsk.

Nok et forhold kan det være verdt å merke seg før man forlater tittelsida, nemlig det at forfatteren tilsynelatende innfører et skille mellom på den ene sida "Chorsang" og på den andre sida "vocal oc Instrumental Music, som ellers paa Orgevercket gemeenligen pleyer ad forrettis".

Kan denne uttrykksmåten kanskje skyldes at forfatteren vanligvis bruker ordene med følgende betydninger: Chorsang = sang a capella; vocal Music = akkompagnert sang; Instrumental Music = musikk som i mange tilfeller også ble sunget?

Man kan sammenlikne med seinere passasjer der det synes framgå at skillet mellom vokal og instrumental musikk ikke alltid ble trukket skarpt.

2. Præfatio ad lectorem.

Dette første forordet er på latin. Her følger nå et kort og ufullstendig innholdsreferat i oversettelse.

Likesom Thomissøns fortale i salmeboka av 1569, tar også dette forordet utgangspunkt i Pauli ord til kolossenserne 3,16:

"Lader Christi ord bo rigeligen iblant eder/ i al Visdom/ Lærer oc formaner eder selff/ met Psalmer oc Loffsange/ oc aandelige deylige Viser/ oc siunger faar Herren i eders hierte."[6]

Forfatteren deler denne Pauli formaning i to: 1) Ta omsyn til selve Guds ord, på hvilken måte en bør handsame det. 2) Ta omsyn til den psalmodien (psalmodia) som er brukelig i Guds menighet.

Psalmodien deles av Paulus i tre: Salmene, hymnene eller lovsangene og de åndelige sangene eller visene. Pauli ord om syngemåten blir utdypet slik:

"Den måten hvorpå man synger psalmodien er denne: at den synges med ynde fra selve hjertet. For ikke skal tonen være tom eller ordene fulle av larm, men først og fremst skal hjertets sukk blande seg i den slik at alt blir yndefullt og slik at man retter seg etter hva som er høvelig."

---

5. Jonas Petri Gothus: Dictionarium latino-sveco-germanicum. Linköping 1640.

6. Her sitert etter Biblia.... København 1550.

Forfatteren trekker følgende grunnsetninger av den paulinske forskrift:

I Man skal synge i menigheten, men på et språk som er kjent av alle,dvs på nasjonalspråket. Her følger et spark til den katolske kirka fordi man der "babler latinske salmer som de fleste av de som synger ikke forstår. Dessuten: de som hører på, blir ikke oppbygget av det". I den katolske kirka hører man meget "larmende og skrikende sang, men ordenes betydning blir for det meste ikke oppfattet. Ja, til det fremmede språket kan ikke lekmannen si amen fordi han ikke forstår hva som ble talt eller sunget."

II Hjertets skrøpelighet er så stor "at sjelen lett kommer i utlendighet og flakker om dersom den ikke stundom blir oppkveikt og støttet" ved bønn og sang. Derfor var det vanlig at fromme menn, især når de var i dyp nød, nyttet bønn og toner for å vitne om indre affekt (affectum internum) og til åndskveik. Slik som David i flere av salmene sine sier at han gjorde.

III Vedrørende syngemåten sier forfatteren at en bør unngå "tom mumling uten hjertets alvorlige bevegelse og affekt (sine serio cordis motu et affectu), likesom også uten sann tro." Slik mumling under lange bønner eller sanger blir fordømt av Kristus som om den var hedensk. Og den høver ikke for de kristne. Om denne mumlingen sier forfatteren at den er larm som på offentlige steder blir brukt til å sanke ære og ros. Og den forekommer meget i den katolske kirka.

IV Vi vet at musikkens kunst er gitt av Gud alene. Den er tillatt av Gud innenfor visse grenser.

En skal både ved sangen og ordene prøve å holde fast og utbre minnet om den kristne læren og Guds velgjerninger.

Sjelen blir sterkere rørt av de former for tidtrøyte som oppfattes av ørene. Sjelen blir i uvanlig grad innfanget eller grepet av harmoniene. Og slik blir de vekket, de hjertenes bevegelse og affekt (motus affectusque cordium) som stemmer overens med Guds vilje.

Ved høvelig hugnad og ærlig nyting blir melankolien fordrevet, melankolien som er Satans badstue. [7]

Musikkens makt er stor: Amfion kunne trekke stein med sangen sin. Orfeus kunne temme villdyr med stemmen sin. Men Davids sanger overvinner dem fullstendig, Davids sanger som pleier å utfri sjelen fra døden. [8]

Følgelig bør vi fortsette å dyrke musikk og ære den, først og fremst den

---

7. Sml: "vara i en badstuga, vara i ett svårt o. plågsamt läge, vara i en klämma." Ordbok öfver svenska språket. Dessuten:"I Iri badstue sig bade" Petter Dass: Nordlands Trompet, utg. ved D.A.Seip 1958, s.93.
8. Innholdet av dette avsnittet står i traktaten i form av et epigram tillagt Philip Melancton.

kristne, for den er så meget bedre enn den hedenske.

Man skal synge i Guds navn og til Guds ære. Og det er måten som er vesentlig: Man skal synge fra hjertet.

3. Fortale til Læseren.

Etter å ha gitt katolikkene et spark fordi de holder såkalte tiende-messer halve og hele dager, fordi de tilber Jomfru Maria og andre helgener og fordi de synger på latin, roser forfatteren den lutherske kirka:

"holdis hos os Christne/ Morgen oc Afften-Chor hver Dag udi Guds Hus/ hvor voris Choraler (her: korsangere), Succentor (= subkantor, korleder) oc andre der til deputerede sambt mange Guds Børn flere som da forsamlis/ opløffter deres høyklingende Røst oc Stemme/ oc offentligen med hver andre siunger.."

Vedrørende forholdet til musikken ved det kongelige hoff heter det:

"Mand holder ded for en stor Lyst oc Glæde/ ad være til Hoffve/ hvor mand icke aleeniste kand omgaas med hine Verdslige Herrer oc Potentater/ men endocsaa høre dend herlige Music oc Instrumenters Liud som der monne øffvis oc brugis."

Det er før de offentlige konserters tid. Hoffkonsertene i København var såmen ikke for menigmann. Ligger det ikke også et lite trøstens ord i fortsettelsen?

"Men hvad er det at ligne imod dend store Høyhed oc Herlighed som os Christne vederfaris udi Guds Kircke oc Meenighed som er dend Himmelske Kongis Palatz/ hvor vi icke aleeniste maa være værdige til ad tale med Gud selff formedelst voris andectige Bønner/ men endocksaa høre det Himmelske Te Deum laudamus, oc andre gudelige Sang oc Psalmer...."

Kirkemusikken er velbehagelig for Herren, den er til stor trøst og glede og gagner "voris Saligheds Forfremmelse baade for unge oc gamle".

Det pedagogiske aspekt blir formulert slik:

"Ti hvad som siungis omb/ kand dis lættere oc bedre fattis oc beholdis. Ad ligesom hine smaa Børn oc eenfoldige Folck/ hvad udi styckevis korteligen forholdis oc fortællis for dennem/ ded kunde de bedre beholde oc befatte/ end hvis (=hva) dennem udi lange Prædickener oc sermoner bliffver forholdit: Saa haffver ded sig ocsaa med dend edle Musica oc Chor-Sang som ellers langsom oc med adskillige Melodier siungis udi Meenigheden paa saadan Art oc Manere oc visse Orden saa ad dend kand meget snarere oc bedre befattis oc merckis end lange Texter oc Historier aff dend hellige Schrifft."

Foruten at sangen hjelper en å lære viktige ting utenat, har musikk den "effect oc udretning/ ad Menniskens Hierter/ Siæl oc Aand der aff opveckis til en ret Hiertens aandelige Fryd oc Glæde." Om musikkens virkning på menneskets indre sier forfatteren:

"Ded er jo i Sandhed en synderlig Art oc Natur/ som Music oc Sang med fører/ ad dend saaledis forlyster icke aleeniste Menniskens Ørne oc udvortis Geberder/ men end ocsaa deris Hierter oc indvortis Sind oc Gemøet/ saa de med stor Lyst oc Glæde oc største forundring bevegis der aff naar der siungis og legis paa adskillige Instrumenter, synderligen udi Kircken oc Guds Huus. Saa ad li-

gervis som en Magnet eller Segel-Steen drager Stool oc Jern til sig/ saa giør ocsaa dend edle Music, ad endocsaa Blodet i Mennisken der aff bevegis oc forandris (som Augustinus formælder) oc til sig drager Menniskens Hierte/ Aand oc Sind/ saa de med aldsomstørste Lyst det hører oc Act paa giffver. Hvilcket mand end ocsaa kand formercke aff hine smaa Børn som ligger udi Vuggen/ hvorledis de endocsaa opløffte deris Øyen oc Hoffvet/ naar de høre saadan liflige Melodie oc Stemme/ hiemme udi Husset/ oc ded med største Forundring."

Forfatteren siterer Hieronimus som kaller musikken "prægustatio vitæ æternæ". Dette er det samme bildet som er brukt på tittelbladet og typisk for en tendens til å se jordiske ting som en avglans av himmelske.
Forfatteren konkluderer med å understreke det tilbørlige i å synge i kirka. Men det skal skje på rett vis, dvs på luthersk, ikke katolsk, måte.

4....omb dend Gud velbehagelige Music som udi voris Christ-lutherske Kircke ideligen monne continueris oc holdis ved lige.

a Musica est duplex vocalis et Instrumentalis.

Etter de to forordene kommer så selve musikktraktaten. Forfatteren deler, karakteristisk nok ut fra Bibelen, stoffet i to:

"Dend 1. Slags kaldis Musica vocalis, ded er/ saadan Sang som aff Hiertet oc med Munden udføris med høylydelige Røst oc Stemme."

Det er verdt å merke seg at kravet om inderlighet, om at sangen skal komme fra hjertet, er satt inn i selve definisjonen. Det er samme kravet som ble satt fram på tittelsida og som seinere blir gjentatt gang på gang.

"Dend 2. Kaldis Musica instrumentalis, ded er saadan Melodie oc høyklingende Harmonie som udføris ved Orgel-Verck/ Basuner/ Trometer/ Skalmeyer/ Fioler/ Zitter oc andre beqvemme Instrumenter."

I denne definisjonen mangler kravet om at det skal komme fra hjertet, kanskje fordi man har opfattet den menneskelige stemmen som umiddelbart mer uttrykksfull, som mer direkte og intimt knyttet til hjertet enn noe ikkekropslig instrument kunne være.
I det følgende vurderes vokalmusikken høyere enn instrumentalmusikken. Det heter at selv om instrumentalmusikken ikke mishager Gud når den utføres med andakt,

"saa er dend vocal Music som skeer aff Hiertet oc med Munden mere respecterit oc actet for dend Allerhøyeste Gud/ naar vi der med lader os forlyde udi Guds Kircke oc Meenighed/ eller paa andre loulige stæder."

Den høyere vurderingen av vokalmusikken henger sammen med at denne ikke bare kan "forlyste os i HErren", men dessuten undervise oss om de hellige forfedre, om Gud, Jesus og Helligånden. "Itim omb alle de høye Artickler som henhører til voris evige Saligheds opbyggelse."
Som konklusjon på denne innledende passasje som omhandler begge slags mu-

(Hosstående titelblad til Michael Prætorius' skrift fra 1620 kan illustrere Staffensøn Bangs nedenstående opremsning af den datidige gudstjenestes musikinstrumenter: i midten forneden orgel, t.v. herfor to basuner. På det venstre pulpitur håndteres en fiol, på det højre to zinker samt et tasteinstrument. Af instrumenterne nedenunder er det øverste basun, det 3. krumhorn, det 5. tværpibe. Øverst t.h. i billedet en himmelsk hærskare med harper. red.)

sikk, unnlater forfatteren typisk nok ikke å se de jordiske tilstander i forhold til, og som avglans av, de himmelske:

"Derfaare i gode Børn/ som ere Lemmer i dend Christen Kircke/ naar i hører Discant (=flerstemmig korsang)/ Orgelverck/ Harper/ Basuner/ Sitter/ Fioler at stemme i med hver andre/ item Zincke/ Krumhorn/ Tuerpiber oc deslige ad iblæsis oc intonere, heller (=eller) ocsaa tillige spillis paa Symphoni (=tasteinstrument; klavikord)/ Orgeler oc andre Musicaliske Instrumenter/ hvilcke der giøre Menniskens Hierter Sind oc Mod saare lystige/ oc ere dog altsammen Menniskelig Verck oc Konst: Skulle i da fast mere betencke/ hvad for en liflig yndelig oc høypriselig Musica der skal være oc bliffve naar dend aller sødiste Englernis Music oc frydefuld Sang/ skal ingaa i Guds Rige/ i dend Himmelske HErris Slodtz-kircke/ effter dend Guddommelig Majestatis harmonier oc velbehag?"

b..... dend vocal Music.

Etter at forfatteren har nevnt noen salmeforfattere og salmer og eksempler på

hvilke salmer som er karakteristiske for de forskjellige kirkehøytidene, kommer han inn på syngemåten:

"Men i synderlighed skal Guds Børn vel tage udi act/ Modum canendi, ded er/ dene rette art oc manere/ huorledis de saadanne Psalmer skulle siunge oc skickeligen udføre/ icke paa Allamodiske viis/ heller (=eller) som mand letferdig viis siunger Galliardz, Pargamasca, paa Veneris viis oc manere/ saa som mange saadanne Companer monne findis som haffver større lyst til saadanne modeller end til gudelige Sang oc Psalmer. Men Guds Børn oc de rette sande Christne skulle fast mere beflitte sig paa ad siunge med aldsom største Andact/ ja siunge yndelige i deris Hierter som Paulus formaner: Udi Betractning/ at Texten eller Materien udi sig selff er uddragen aff Guds Ord oc anrettet til Guds Allerhelligste Naffns Loff oc Ære: Men ingenlunde til at bravere/ stoltzere/ eller paa Hedenske/ Papistiske/ Frantzoske/ Italianske viis allamodisere: Nei lad dennem beholde deris viis for sig selff: Men fast meget mere skulle vi slecte de hellige Guds Engle effter oc deris høy-priselige viis oc manere...."

At forfatteren taler om å synge i forbindelse med to danseformer, tyder kanskje på at det ikke var uvanlig å synge til disse slags danser og at skillet mellom vokal og instrumental musikk ikke alltid var så skarpt.
Her er på nytt et tilfelle der forfatteren understreker det viktige i å synge fra hjertet, i overensstemmelse med teksten: man skal huske at den er Guds Ord. Seinere sier han like ut:

"...ligervis som Texten oc Ordene liuder/ saa bør ocsaa alle gudfryctige Menniskers affecter oc Melodier at være der med offver eens stemmende."

Med andre ord: det er ikke velklangen i og for seg det kommer an på, men at det er overensstemmelse mellom teksten og framføringen, at den samme sinnsstemning som gjør seg gjeldende i teksten også forplanter seg til sangeren og kommer til uttrykk gjennom sangen hans (og eventuelt på den måten får muligheten for å forplante seg videre til den som hører på). Slik kunne man kanskje tolke forfatteren.

"Derfaare skal it hvert Menniske som Gud oc Naturen haffver begafvet med en lystig Melodie/ Røst oc Stemme/ acommodere sig/ icke saa meget effter Melodien med siin Munds Røst oc Stemme/ som effter Texten oc Materien/ saa hand skal føre sig til Hiertet oc Gemøet huad hand med Munden monne siunge."

Forfatteren gir en utførlig omtale av kirkas vokalmusikalske praksis. Han gjennomgår gudstjenesten, gangen i kirkesangen, nevner eksempler på salmer som man pleier synge på særlige steder under gudstjenesten og på spesielle høytider.

Gudstjenesten er dominert av den enstemmige koralsangen. Men forfatteren nevner også eksempler på at det "leegis paa Orge-Vercket oc siungis Discant".

For rett å helligholde kviledagen må vi synge:

"Oc sandeligen ded maa jo giøre os skamrød/ naar vi hører hvorledis endocsaa hine smaa Fule under Himmelen/ som nogle Felt-Musicanter oc Skov-Sangere hver paa siin viis oc manere holder deris Chor-Sang om Morgen tilig naar Dagen begyndis/ saa som Trosten/ Lercken/ Nacter-Galen/ Papegoien/ Haner/ oc andre:

Iligemaade Diurene paa Marcken / saa som Løffver / Biørner/ oc andre w-fornufftige Creature giøre oc sit dertil saa viit deris Natur kand beqvemme / ad loffve deris Gud oc Skabermand: Men hvor megit mere bør vi sa adant at giøre aarle oc silde ?"

Her blir bl.a. fuglesangen oppfattet som fuglenes Gudslovprisning som skal minne oss mennesker om også å prise Gud i sang og musikk. For forfatteren er det slik at alle ting i naturen har en betydning utover seg selv og dermed evne til å minne oss om vårt Guds-forhold. Forfatteren lever i en verden som til enhver tid kan tolkes kristelig-allegorisk.

Forfatteren nøyer seg ikke med å si hva vi bør gjøre, men kommer med trusler:

"Men hvilcke Mennisker som icke saaledis ville beqvemme sig til .... ad forlyste sig udi HErren / baade med dend vocal oc Instrumental Music: De maa befrycte sig saare / ad de i siin Tiid maa høre en anden ynckelig Music / som de icke gierne vilde; Ded er saadan Music / som Krig oc Orlog (Orlog = krig, sjøkrig) monne medføre / Trommer oc Herpucker (krigstrommer) oc en Mord-Skrig .... Hvilcket skal være os til Advarsel oc ærindring / omb voris begangne Synder: Saa ad vi udi stæden for dend Verdslige Fryde-Spil / Galiarden, Couranten, heller (=eller) anden Verdslige Kortsvil / skulle das Miserere anstemme med David Psal. 51/1. Ja befrycte os / ad saadan allamodiske Sang som en part aff Veneris Børn monne forlyste sig med / icke bliffver til Klage-Viser som HErren truer sit Folck med Jer 9/17. 25/15. ...."

Fuglesangen skal minne oss om vår musikalske Guds-plikt, trommene om hva som skjer dersom vi ikke gjør vår plikt, og den jordiske kirkemusikk skal få oss til å tenke på den himmelske, hvorav den jordiske bare er en svak atterljom:

"Dend øfverste (kirkemusikk) holdis stedtze ved lige / der ofven til i Himlene hvor alle Guds hellige .... siunge deris Himmelske Music .... Men her neder.... siunge ocsaa Guds Børn deris Choral Sang (hvilcken er ickun som en Echo eller giensvar paa dend Himmelske Music) ...."

Bang nevner et sted "dend liffsalige vocal eller figural Musica, som kaldis Discant paa adskillige Toner oc Melodier ...."

Seinere er han litt mer utførlig i omtalen sin av flerstemmig sang:

"Saa bestaar da denne Figural eller vocal Music, som mand ellers gemeenligen kalder Discant, in diversarum vocum arsificiosa consonantiâ, ded er / udi adskillige sammen stemmende Toner oc Melodier iblant hver andre / saa som Descant (= sopran) / Alt Tenor oc Bas: Hvilcke der haffver deris adskillige Toner somme kleine oc somme grofvere: Haffver ocsaa deris Cantor oc Capelmester / som alle disse stemmer med sine pauser dirigêr oc modêrer til dend endelige ende / ad dend allerhøyeste Gud der aff kand æris oc prisis / oc dend gandske Menighed opveckis oc bevegis til en ret hiertens aandelige placêr / Fryd oc Glæde."

Også i denne forbindelsen kommer forfatteren inn på synge- eller framførelsesmåten og uttaler seg særlig om pausens betydning som tidsrom for ettertanken. Det skjer i form av henvisninger til skrevne kilder og et bilde, altså på en måte som er vanlig for traktaten:

"Men all saadan voris Sang / maa skee med gudelig Andact oc efftertenckende / saa frembt dend ellers skal teckis vor HErre. Her omb haffver vi ocsaa en fiin

merckelig Exempel udi den hellige Psaltere/ med ded ord Sela, hvilcket ocsaa dend hellige Lutherus haffver ført sig til minde... Oc hvor ded staar udi Psalmerne/ da vil dend elskelige David giffve der med ad forstaa/ ad mand skal der med holde op noget lidet/ lade ordene passere noget lidet/ paa ded mand dis bedere kunde efftertencke Sagen oc desses Hoffvidmeening. Hvorfaare S. Ambrosius kalder dette Ord Sela/ pausationem Spiritus sancti, ded er/ dend hellig Aands pausering."

Her følger så bildet eller liknelsen:

"Ad ligervis som en Cantor pauserer udi Sang eller Discant, oc undertiden holder stille under nogle Slag/ til videre betencksomhed: Saa iligemaade beqvemmer ded Guds Folck i dend Christen Kiercke/ baade under deris Sang oc Bøner ad holde sin Sela/ ded er/ haffve god betencksomhed der hos/ saa de hos dend Vocal stemme/ ocsaa haffver deris Gudelige suspiria oc hiertelige ynske der hos..."

Her blir inderlighetskravet framsatt på en ny måte idet forfatteren spiller på flere betydninger av ordet suspiria.[9]

Figural-sangen i den kristne menigheten her på jorda er:

"en figur oc Affmaling til dend herlige oc liflige Cantori oc Himmelske Music som...skal høris...i Guds...Rige.." "Vilt du Menniske..være iblant disse Himmelske Musicanters tal/..saa lær nu her i naadsens tiid dine principia, og beflitte dig paa/ ad siunge/ loffve oc prise diin HErre oc diin Gud/ baade med dend gemeene Choralsang..disligeste med Discant/ itim med allehaande instrumenters liud/ oc ded aff it andectigt oc frydefuld Hierte."

Om syngemåten: det er ikke nok å være teknisk dyktig, hjertet må være med:

"Non sufficit Choraliter aut figuraliter canere, nisi etiam fiat Spiritualiter. Ded gielder intit for vor HERRE/ ad du est en god discantist, Altist, Tenorist, eller Basist med mindre/ end du.." gjør det for Gud, til hans ære etc.

c.....dend Instrumentaliske Music.

Ordet sang blir brukt på en litt eiendommelig måte i den definisjonen forfatteren gir av instrumentalmusikken:

"...ded er dend lystige Sang oc Melodie som ocsaa undertiden brugis i Guds Kircke oc Meenighed/ med Orgelvercket/ Trometer/ Basuner/ Fioler/ Trumper/ Fløytere Zitter oc andre Instrumenters Liud."

Enten blir det ved denne ordbruken tenkt på den menneskelige stemmen. I så fall hentydes det til en praksis hvor instrumentene vanligvis fungerte sammen med sang. Eller ordet sang blir brukt i betydningen musikk, melodi o.l. Ordbruken synes i hvert fall å være et uttrykk for at man plasserer vokalmusikken sentralt i forhold til instrumentalmusikken.

Forfatteren bruker flere sider for ved hjelp av bibelsitater å forsvare instrumentalmusikkens plass i kirka, og han konkluderer slik:

---

9. suspirium: djupt andedrag,sukk (Steinnes og Vandvik: Latinsk ordbok, 1958) suspirium:old name of the rest of the value of a minima, the equivalent of the modern half-note.(Willi Apel:Harvard Dictionary of Music, London 1951.)

"Her aff formerckis / ad endocsaa Musica Instrumentalis hafver ocsaa værit udi høy vürde oc respect i fordum Dage."

Den lavere vurderingen av instrumental enn av vokal (kirke-)musikk er tydelig.

Forfatteren advarer mot verdslig preget musikk i kirka i følgende vendinger:

"NB. Dog skulle alle Organister oc Musicanter sambt deris Adjuvanter tage sig vel vare/ at icke udi Kircken oc Guds Huse bruger nogen excess eller verslige ceremonie, udi deris Christelig Kircke Sang/ oc Orgel Verck: Fast meget mindre lade sig mercke med alle haande veneris Spil/ Galliarden/ Palsamezen, Palleten, Curanten[10] eller andre Thanterij. Ti saadanne Modeller/ profanere, vanhelliger oc bespaatter Guds Tieniste oc dend hellige Kirckes gudelige Andact. Hvor med Øffrigheden som saadant mest vedkommer/ skulle haffve skarp inseende paa ded Guds hellige Naffns Ære paa saadanne hellige Stæder icke skulle Profaneris oc missbrugis med saadane Fantastiske oc Epicuræiske Sang oc modeller. Men fast mere/ skulle de som rette Lemmer i dend Christen Kircke beflitte sig/ ad alle deris Instrumental Sang oc figural Music med Gudelige tancker oc Andact kunde forrettis/ til dend rette final ende/ som er Guds allerhelligste Naffns ære/ oc dend hellige Kirckis aandelige forlystelse udi HErren."

Forfatteren taler her igjen om sang i forbindelse med instrumentale (danse-) former og bruker dessuten uttrykket "Instrumental Sang oc figural Music". Når det gjelder førstnevnte fenomen, kan det vel oppfattes som nok et tegn på at det til dans kunne knytte seg en eller annen form for vokal utfoldelse. Med hensyn til det siterte uttrykket: det kan kanskje være skrivefeil for figural sang og instrumental musikk, men det kan også være et nytt uttrykk for at grensene mellom vokalmusikk og instrumentalmusikk ikke blir trukket på samme måten som vi er vandt til, at de er mer flytende.
Kravet om at det skal være overensstemmelse mellom det indre og det ytre, mellom hjertet og utførelsen også når det gjelder instrumentalmusikk, uttrykkes bl.a. på følgende måte:

"Ad kunde artig modulere med sine Fingere paa Instrumenterne, haffver lidet ad betyde/ naar deris Hierter oc Sinds Noder oc Sæder icke der med stemmer offver ens."

Virtuositet i seg selv betyr altså ingen ting.

Forfatteren forteller at man bruker adskillige instrumenter i kirka, særlig på de store høytider og ved fornemme folks bryllup og kommer inn på hvor viktig det er at instrumentene samstemmer:

"Udi voris Christ-Lutherske Kircker brugis ocsaa adtskillige Musicaliske Instrumenter/ besynderligen paa hine store Høytider/ oc ellers naar som helst fornemme Folck holder deris Brylups høytid: Hvor da dend Instrumental Musica stemmer tillige med Orge-Verck/ Trometer/ Basuner/ Zitter/ Fioler etc. Oc i saa maade alle tillige med dend vocal Musica stemmer offver eens med hver andre baade med Munden oc Instrumenterne/ ad loffve oc tiene vor HErre som de best kunde. In summa: Alting maa skee med god betencksomhed. Hvorfaare ocsaa en Organist saa vel som andre Instrumentister pleyer tilforne ad haffve it

---

10. Forskjellige former for dansemusikk.

præambulum, oc forsøge deris Instrumenter/ om de concordèr oc stemmer offver eens med deris Melodier/ før end som de fanger an for alvore/ deris Kunststycke ad leege oc udi verck stille."

Også under omtalen av instrumentalmusikken blir det jordiske sett på som en bleik avglans av det himmelske:

"Derfaare/ naar mand udi Guds Kircke oc Menighed hører adskillige Instrumentaliske intonantz med Orgel-Verck Basuner/ Citter oc Fioler/ Zincker/ Krumhorn/ Tuerpiber oc andre deslige at i blæsis/ oc legis tillige med dend vocaliske Music/ da giøris it Menniskes Hierte Sind oc Mod saa lystige lige som udi it halfft Jordiske Paradis: Men hvor tusinde gange større Fryd oc glæde skal der være udi Guds Rige oc det Himmelske Jerusalem/ hvor dend allersødiste Himmelske Musick oc Englernis aldsom sødeste frydefuld Sang skal lade sig høre for den høye Gudommelige Majestetske Ørne oc Ansict: Icke paa 4. 5. eller 6 Stemmer/ som vi monne bruge/ men aff saa mange enshellige oc gandske liflige tilsammen liudende Stemmer i dend evige Himmelske Slodtz Kircke oc Kongelige Pallatz/ effter dend Gudommelige Majestatis harmoni oc velbehag. ..."

Om kirkegjengere som er adspredte og ikke synger heter det:

"...saadanne Aandelige dumme oc stumme Mennisker/ ere verre end som Fulene under Himmelen/ hvilcke alle oc hver effter siin viis oc manere/ qvidrer oc siunger deris Gud oc Skabere til ære/ enhuer med siin Næb oc Stemme/ som de best kunde. Men hvor megit mere bør Christne Mennisker/ ad lade sig saadant være anliggende?"

Disse kirkegjengerne er:

"verre oc arrigere end som Tyrcker eller Hedninger. Ti de ville heller glane oc suinge deris Øyen omkring til adskillige objecta, oc alle dem som faarekommer (lige som andre Aber/ Ugler oc Torbister monne giøre) end ad de ville holde deris Hierte oc Sind til ded eeniste som er ad frycte HERREN/ oc Loffve hans hellige Naffn."

Vi ikke bare bør, men vi er pliktige til å love og prise Gud både ved vokal og instrumental musikk. Gud har fortjent

"ad vi saaledis siunge/ loffve oc prise hans hellige Nafn udi alle de maader/ os mest mueligt kand være/ baade udi dend almindelig forsambling/ saa oc udi voris egen Hus-Kircke baade Morgen oc Afften/ item for oc effter Maaltider/ oc ellers saa offte leyligheden sig saa begiffve kand; Oc det icke aleeniste med voris Munds Røst oc Sang men fast meget mere aff inderste Hierter."

Her er oppskriften på hvordan vi skal tjene Gud musikalsk:

"Non vox sed votum, non Musica cordula sed cor:
Non cantans sed amans, cantat in aure DEI."

Han fortsetter:

"Salige er de Ørne som icke aleeniste høre saadanne gudelige Music oc dend udvortis klang/ med Ørene/ men end ocsaa fornemmer oc befinder dend Guddommelige brusende liud indvortis udi Hiertet. Ja visseligen ere de salige som icke saa meget giffver act paa dend udvortis Røst som klinger for Ørene udvortis/ men paa dend sande Guds Fryct som der aff fornemmis indvortis udi Hiertet. Salige ere de Øyen som ere tillucte for ded udvortis/ men giffver dog flitteligen act paa ded indvortis med Troens Øyen. Salige ere de som trenge sig igiennem til ded indvortis/ oc dagligen berede sig jo mere oc mere til ad begribe de Himmelske oc hemmelige ting der under forborgis..."

Her blir igjen inderligheten i Guds-forholdet satt opp som noe attråverdig.

Samtidig uttrykkes på en fin måte tanken at alle ting på jorda bare er avglanser av himmelske ting og mer eller mindre hemmelighetsfulle, skjulte budbringere om himmelske tilstander som kan avdekkes for oss gjennom allegorier o.l.

5 a og b Gudelige Bønner ....

Her skal bare refereres et bilde hentet fra musikklivet som forfatteren gjør bruk av i den første av disse avsluttende bønnene. Han ber Gud om

"ad du formedelst diin værdige hellig Aand vilt forarbeyde saadan Guds Tieniste i vore Hierter / ad hand (=Helligånden) kunde være dend rette Succentor oc Sangmestere ia dend Himmelske Asaph / der vil moderere oc styre vore Hierter Mund oc Tunge ...."

Supplement om steder utenfor traktaten der Bang uttaler seg om musikk.

På en rekke steder utenfor traktaten beskjeftiger Bang seg med musikalske spørsmål og/eller gjør brug av musikalske bilder.

Generelt kan man si at disse stedene inneholder de samme elementene som allerede er omtalt i forbindelse med traktaten:

Angrep på katolikkene; angrep på kalvinistene; jordisk musikk er som et ekko av den himmelske; fuglesangen minner oss om vår plikt til å lovprise Gud med sang og musikk; tom virtuositet er verdiløs: sangen/musikken må komme fra hjertet; vi må vokte oss for venerisk musikk og sang. Et sted blir gudstjenesteordningen gjenstand for en nokså utførlig gjennomgang.

I det følgende blir bare enkelte av de mange stedene nevnt.

X: Postilla Catechetica, Tomus I (1650)

1 s.19 - s.20 I forbindelse med et angrep på katolikkene fordi de synger på latin som de fleste sangere og tilhørere ikke forstår, bruker forfatteren uttrykket "Lingva sine sensu est Sonus sine mente". Man kan si at Bang stadig angriper både Lingva sine sensu (f.eks. bruken av latin i salmesangen hos katolikkene) og Sonus sine mente (f.eks. virtous, men tom sang eller musikk i kirkene).

2 s.589 I en passasje "Offuer ded Ottende Budord" finner man et musikkinstrument brukt i et levende og morsomt bilde. Det heter her om hyklere at

"deris forføriske Tunger er ligesom et Clavicordium oc Instrument huilcket Dieffuelen bruger til ad stemme op for de Ugudelige saadan Sang / som deris Øren mest kløer effter ...."

Y: Postilla Catechetica, Tomus V, Pars altera (1653)

1 s.183 - 190 Her står et omstendelig avsnitt om gudstjenesteordningen.

2 s.189:

"End herforuden er ocsaa sædvonligt udi Guds Meenighed / oc synderligen udi Kiøbstæderne ad lege paa Orgewerck / blæse i Basuner / leege paa Luth / Cither/ Bass / Fioler oc andre Instrumenter ...."

Et par ord om verdslig-påvirket musikk:

"Melior est Musica simplex, uniformis et gravis, quam nimis figurata articulata et lasciva."

Z: Postilla Catechetica, Tomus VI (1653) Til Læseren.

1 s.25 Et bilde brukt om Luther:

".... en ret Aandelige Capelmester .... ligerviis som en Succentor eller Capelmestere hand intonerer oc begynder Sangen oc Musicken for de andre oc giffuer huer siin Thone / ad de icke skulle fare vild: Saa giør ocsaa dend hellige Lutherus udi disse hans faareskreffne Velsigselsis Maader / hand her intoner oc faareskrifuer alle retsindige Christne / saa mange som ville lade deris søde Musicam / ded er / deris alvorlige Hiertens Bøner aarle oc silde klinge for vor HERris Ørne ...."

2 s.125 Man bør prise Gud med sang til alle tider av døgnet; - s.127:

"Ti Guds Ord er i sig selff dend allerlifligste Musica som giffuer Hiertens Fryd oc Glæde ja Trøst oc Liiff mit i Døden. Men naar der kommer en sød oc liflig Sang oc Melodie der til / som ocsaa er en sød oc velbehagelige Luct for HERrens Ørne / da faar disse Guds Ord en ny Krafft oc gaar ocsaa dybere ind udi Hiertet ...." 11)

3 s.129 Her blir nevnt noen salmer som man bør synge. Men istedenfor at man synger salmer, hva skjer ?

"Da skal mand snarere høre med Bedrøffuelse / huorledis paa mange Verckstæder/ itim paa Veyer oc Stier siungis allehaande slemme Bole-Viser oc andre gieckelige oc Eventyrlige Sang ...."

4 s.190 I forbindelse med formaningen om å synge salmer o.l. henviser forfatteren til følgende steder:

"Dend hellige Lutherus giør ocsaa en alvorlig Formaning til saadanne Gudelige Sang oc Øffuelse / som findis i Fortalen paa M. Hans Thomesøns Psalmebog / saa vel som dend der findis allersidst udi hans lidle Catechismo."

Men de som etter Luthers påbud driver åndskveik ved salmesang, er ikke mange:

"....de ere raræ aves, ded er / sielden Fogle ad finde. Ti ligervis som mand finder fast flere Spurrer / Krager oc Kajer / end skiøne velsiungende Nactergale: Saa findis der ocsaa fast flere Mennisker i Verden / som haffuer deris tiids fordriff med letfærdige Boleviser oc Borgestu Remser / end de haffuer lyst til ad siunge Dagvisen eller andre gudelige Psalmer. Saa ad dend gamble Kuck Kucksang oc Kattesunds Vise gaar i fulde Suang oc i Huer Mands Runde...."

Her blir nevnt en del salmer som bør synges.

---

11. Hva jeg ville kalle et skjult sitat fra Thomissøns fortale til salmeboka av 1569. Bangs versjon avviker bare ganske lite fra Thomissøns.

5 s.194 - 196 Man kan her finne en oppregning av 7 grunner til å synge lovsanger og salmer[12].

6 s.231 Det er fåfengt at man synger salmer av ren vane og/ eller for å briljere med sin tekniske ferdighet; inderlighet er nødvendig:

".. komme de (salmene) icke fremb aff Hiertet i dend Mening/ ad wi ville ære Gud der med/ men giør ded ickun aff en Sædvane/ ja meere for Sangens Quinckelering/ end aff nogen Gudelige Andact/ saa er ded aldelis forgiefuis."

Æ: Descriptio Civitatis Christianensis.

1 s.17 I forbindelse med omtalen av gymnaset i Christiania heter det:

"Chor-Sang holdis ved lige huer Morgen oc Afften med gudelige Bøner oc Bibelske Læsning ded gandske Aar ombkring/ saa der siungis Te Deum laudamus, oc andre gudelige Psalmer/ baade aarle oc silde (i den sted udi de Papistiske Kircker brugis latinske Sang oc Lectier/ som dend gemeene Mand icke kand forstaa/ oc ded foruden ald gudelige Andact:) Oc maa fordi vel kaldis et Christeligt oc Gud velbehageligt Huus/ ja een aandelige Zion/ oc een Figur oc Affmalning til ded himmelske Regentze oc aandelige Jerusalem som er her ofuen til i Guds Rige..."

Passasjen er på flere måter karakteristisk og kan her tjene som avslutning på sitatene fra den del av Bangs forfatterskap som vedrører musikk.

Kort avsluttende karakteristikk.

Man kan spørre hvilken verdi denne 300 år gamle traktaten måtte ha for oss i dag.

Den er knapt særlig oppsiktsvekkende verken når det gjelder originale synsmåter på musikken eller som kilde til informasjon om musikklivet i Norge på 1600-tallet. At den likevel turde ha verdi som musikkhistorisk/musikkvitenskapelig dokument, framgår kanskje av ovenstående gjennomgang.

At det i det hele tatt foreligger en (kirke-)musikktraktat - og av såpass format - for størstedelen skrevet på det offisielle nasjonalspråket, ikke på latin, og trykt i Oslo, - så tidlig som 1662, er i seg selv bemerkelsesverdig.

Som tidsdokument gir traktaten et inntrykk av en periode da allegorien er virksomt uttrykksmiddel og en inderliggjort ortodoksi levende livsinnhold.

Dersom man på grunnlag av hele forfatterskapet prøver å danne seg et bilde av forfatteren, får man inntrykk av en lærd teolog og en maurflittig, meget produktiv og åndelig vital skribent. Det meste av tida doserer og preker han retttroenhet; han kan hengi seg til teologisk-filosofiske spekulasjoner f.eks. over begrepet tid. Mange ganger tar han underveis lange turer ut i allegorien. Av og til blusser lidenskaper opp i ham, som når han harsellerer over og raser mot samtidas motegalskap og utskeielser i klesveien, kvinnenes dype utringninger o.l. Og bak musikktraktaten og alle de musikalske betraktningene og bilde-

---

12. De 7 årsakene er identiske med 7 av 8 årsaker i Thomissøns forord. Altså igjen et skjult sitat.

ne som fins drysset ut over forfatterskapet, fornemmer man tydelig et menneske med et varmt og inderlig forhold til musikk.

Rettelser til DDS 1953

Mødereferat ved Tove Villarsen.

15. januar 1973 afholdt bestyrelsen for Københavns Præstekonvent og Salmehistorisk Selskab møde for at drøfte rettelser til Den danske Salmebog 1953. Til stede var foruden bestyrelserne sognepræst Helge Dahn, professor dr.phil. Jens Peter Larsen og domorganist dr.phil. Mogens Wöldike samt forlagsboghandler N.J.Haase, der repræsenterede Vajsenhuset.

DS 1953 har tidligere været genstand for kritik, jfr. Helge Dahns "Rettelser i salmebogen" (Præsteforeningens Blad 1972/ 11), sognepræst S.C.Kemps artikel "Salmebogen bør laves om" (Berlingske Tidende 1/10-1972, foredrag om samme emne, Københavns Præstekonvent 6/11-1972), professor Niels Knud Andersens oplæg til principiel debat i HM 1972 nr.3:"Lidt om salmebogens historiske oplysninger", og de øvrige ændringer, der siden har været fremsat i HM.

S.C.Kemp lagde for med en kritik af salmebogen, der i øjeblikket kan være problematisk at finde rundt i for kirkegængere, der kun kommer lejlighedsvis. Den bør være et praktisk værktøj for gudstjenestedeltagerne. Dertil kræves, at den forsynes med to titelblade (h.h.v. til selve salmebogen og til tekst- og bønnebogen) og fornuftige indholdsfortegnelser. Lige efter salmebogens titelblad har Kemp foreslået flg. enkle fortegnelse:

"Indhold af salmebogens 1. del":

Alfabetisk register over salmer, side...
Salmer nr. 1-754, side...
Salmernes ordning efter emner, side...
Forfattere og oversættere, alfabetisk, side...
Forslag til salmevalg, side...

Tekst- og bønnebogen bør ligeledes have et titelblad samt på allersidste blad flg. korte indholdsfortegnelse:

Gudstjenestens gang side....
Tekster og bønner og læsninger for hver enkelt søn- og helligdag side....
Særlige slutningsbønner ved højtider m.m. side....
Litaniet (vekselbøn) side....
Jesu lidelseshistorie side....
Barnedåb side....
Altergang (Nadver) se under gudstjenestens gang side....
Skriftemål side....

Brudevielse	side....
Bønnebog	side....
Udvalgte skriftsteder fra Bibelen	side....
Luthers lille Katekismus i uddrag	side....

Som det ses har dåben (barnedåben) i Kemps forslag fået en særlig rubrik, imod at den nu gemmer sig under "Ritualer og anvisninger for kirkelige handlinger." Nadveren gemmer sig sammesteds, men den bør efter Kemps mening indføjes på sin rette plads under "Gudstjenestens gang". I ovenstående indholdsfortegnelse skal man kunne slå op under "Altergang" og få en henvisning til den side i tekstbogen, hvor nadverens ritual er aftrykt, altså under "Gudstjenestens gang".

Haase mente man kunne lave indholdsfortegnelser som man ville, blot der ikke foretoges ændringer i selve teksterne. Grunden til salmebogens nuværende upraktiske ordning skyldes manglende medvirken fra lægfolk og grafikere. I forbindelse hermed henviste Jens Peter Larsen til, at det er international skik at indholdsfortegnelsen står forrest og registeret bagest i salmebogen.

Helge Dahn fremlagde herefter en imponerende rettelsesliste til salmebogens historiske oplysninger. Bringes nedenfor!

Niels Knud Andersen efterlyste i tilknytning hertil et fast princip for disse historiske oplysninger. Desuden burde salmebogen gøres mere handy og praktisk og forsynes med en ganske kort introduktion over salmesangens historie, (jfr. tilsvarende i den tyske salmebog).

Mødet foreslog oprettelse af et lille permanent udvalg, bestående af theologer, musikfolk og repræsentanter fra Vajsenhuset, med direkte kontakt til forlaget og med kirkeministeriel tilladelse til at foretage ændringer. Fra kirkens side skal man forlange kirkeministeriets definition af udvalgets kompetence. Rettelserne skal foretages udfra fastsatte ensartede principper, og det skal noteres, når der i salmebogskommisionen er blevet foretaget rettelser, evt. som et ledsagehæfte til salmebogen.

Mødet resulterede i, at repræsentanter fra Københavns Præstekonvent og Salmehistorisk Selskab retter henvendelse til Københavns biskop om oprettelse af et permanent salmebogsudvalg, der skal nedsættes af kirkeministeriet.

TV.

I forlængelse af S.C.Kemps forslag, der ovenfor er kort refereret, bringer vi på næste side et supplerende forslag fra denne m.h.t. de salmebogsudgaver, der i dag er i brug. Red.

Om at gøre de hidtidige udgaver af DDS. anvendelige

Ved pastor S.C.Kemp.

Det må være rigtigt snarest muligt at omforme salmebøgerne, der herefter skal trykkes, efter ovenstående retningslinjer.

Men det er også meget vigtigt at gøre de ældre udgaver anvendelige. Da mit stykke havde stået i Berlingeren, fik jeg henvendelser fra lægfolk i alle aldre, gående ud på, at jeg havde ret, idet de var generet af, at det er så svært at bruge bogen.

SMÅ FOLDERE

Derfor foreslår jeg, at der trykkes små foldere eller blade, passende til at klæbe ind foran eller bag i de forskellige salmebogs-formater. Man kunne kalde det oversigter over bogens indhold. De bør være gratis (som bod på fortidens synder) eller yderst billige, og uddeles til alle skoler og menigheder og ligge fremme hos boghandlerne.

I denne oversigt mener jeg, at man med iøjnefaldende skrift bør fremhæve de dele, som folk har mest brug for. Her drejer det sig alene om den praktiske hjælp, så liturgiske, æstetiske og traditions-hensyn ikke slører sagen. Jeg foreslår altså foldere eller blade efter de formater, der har været i handelen fra 1953, også skolebogsformatet 1956. Det er ikke nok at lave én folder i lille format, da skriften så vil blive for lille for svagtsynede. Læg mærke til, at her er ét hensyn dominerende: At hjælpe dem, der føler besvær ved at bruge salmebogen.

Det vigtigste er, at der absolut skal sidetals-angivelse på, og det er jo meget afvigende i formaterne. En klæbeanordning vil være velkommen.

Her bringer jeg da et forslag til en oversigt. Sidetallene er her for lommeudgaven 1954 (nr.1382, 12½ x 7 cm.):

Den Danske Salmebog

Oversigter over indholdet

1.DEL, SALMERNE

Indhold, ordning efter emner.....s. 1 - 4

Salmerne nr.1 - 754 .....s. 5 - 762

Forslag til salmevalg .....s. 763 - 777

Forfatterliste .....s. 778 - 798

R E G I S T E R, alfabetisk liste over salmerne,
med angivelse af deres numre.....s. 799 - 824
Enkeltvers, alfabetisk .....s. 824 - 825

2.DEL, TEKSTERNE
Højmessen, gudstjenestens gang .....s. 3 - 10
Barnedåb .....s. 328 - 332
Altergang, nadveren .....s. 332 - 336
Litaniet, vekselbøn .....s. 11 - 13
Tekster for bønner og læsninger ved gudstjenesten
for hver enkelt søn- og helligdag .....s. 14 - 291
(Oversigt over kirkeåret, se "Forslag til salmevalg" i
1. del side 763 - 777)
Særlige slutningsbønner, kollekter, ved højtider og
andre lejligheder.....s. 292 - 302
Jesu lidelses historie sammenskrevet .....s. 303 - 327
Skriftemål, "afløsning" .....s. 336
Konfirmation .....s. 337
Brudevielse .....s. 338 - 341
Velsignelse af borgerligt gifte .....s. 341 - 344
Bønnebog .....s. 345 - 407
Bønnebogens indholdsfortegnelse .....s. 430 - 432
Skriftsteder for syge .....s. 409 - 415
Lille Katekismus i uddrag .....s. 416 - 429

Det har været opbyggeligt og hyggeligt at mærke forståelse for denne lille problematik i menighedens liv, ikke blot hos dem, der føler vanskelighederne, men også hos dem, der har mulighed for at gøre noget ved det. Vi glæder os til at se, hvad der sker.

S.C.Kemp.

Rettelsesliste til DDS

ved pastor Helge Dahn.

Nedenstående rettelsesliste med historiske oplysninger om teksterne i DDS bragtes i sin første skikkelse i Præsteforeningens Blad 1972/11 s.161-163. Hertil er imidlertid føjet yderligere rettelser fra Hymnologiske Meddelelser 1972 nr. 3 og 6. Endv. har Th.Borup Jensen i Salmen som litt. og lovsang I, 62 corrigenda til nr.225 og 497, Christian Thodberg i Dansk Kirkesangs årsskrift 1971/ 72 til nr. 519. Af rettelser til rettelseslisten i Pr.Blad kan nævnes,at Schack ved nr.562 atter udgår, mens Jens Larsen ved nr.646,3 måske bør blive.

I noterne under de enkelte numre rettes eller tilføjes:

2. 1680, læs 1679
9. 1729. (1509 og 1528 udgår)
11. 1636, læs: o.1630
18. Tilføj: E.Storm 1798.
22. 1878, læs: 1877.
24. Tilføj efter Poliander: 1540
27. 1657, læs: 1641.
31. Tilføj: Wexels 1840.
34. o.1680, læs: 1687.
37. 1715, læs: 1724.
38. Grundtvig, læs: Fr.Hammerich?
44. Dansk, læs: P.D.Koch.
50. Pjétursson, læs: Pétursson (ligesså 616 og 634).
68. 16. årh., læs: før 1611.
79. Hans Tausen 1553, læs: Dansk 1569
90. (1.Sam.) 6,13f rettes tilbage til 4,5.
106. Tilføj (efter v.3):Fr.Layriz 1844.
113. Over salmen: Dansk melodi 1840, læs: J.G.Meidell 1846.
121. 1853, læs: 1845 og 1853.
123. Tilføj: Grundtvig 1832.
131. efter en græsk sang, læs: græsk; v.4-5:Kassia o.800.
140. 1731, læs: 1726.
175. 1661, læs: o.1640.
186. 1901, læs: 1895.
190. læs: Dansk 1529.
191. læs: Dansk 1529.
215. 12. årh., læs: 15. årh.?
225. 1623, læs: 1627.
237. Græsk, læs: v.1-2: Kosmas fra Jerusalem, v.3: Johannes fra Damaskus.
242. 1837, læs: 1836
253. 1853, læs: 1826 og 1843.
256. 1902, læs: 1901.
263. Latin, læs: S.Langton.
267. Engelsk..1776, læs:J.C.Jacobi 1725. A.M.Toplady 1776.
279. Tilføj: og 1853.
286. 1950, læs: 1949.
287. Thomissøn, tilføj: 1569.
295. P.Hjort 1840 (indskydes før Mynster).
296. Grundtvig 1837 kan udgå.
297. J.M.Altenburg 1631, læs: J.Fabricius 1632. J.O.Wallin 1814. 1843, læs: 1840.
307. 1939, læs: 1936.
310. Gammel dansk dagvise fra middelalderen, læs: Nordisk dagvise fra 14. årh. Dansk 1569.
318. Læs: v.1-3: C.H. von Bogatzsky 1750. V.4: A.Knapp 1841.
321. Dansk 1863, læs: A.Hauge 1852.
323. 1917, læs: 1916.
327. Gregersen 1895?
334. 1563, læs: 1717. Dansk, læs: A.Hojer.
341. 1757, læs: 1717.
360. Læs: N.Decius 1525. Arvid Pedersen 1529. C.J.Brandt 1888.
361. Dansk 1529.
362. Dansk 1529.
363. 1827, læs: 1826.
367. rettelse som ved 310.
380. 1638, læs: 1648.
383. 1667, læs: 1663.
392. Jens Larsen 1866, læs: Peder Sørensen 1852. 1749, læs: 1750.
413. 1729, læs: 1721 (1778).
419. Grundtvig 1845 udgår.
435. Tilføj: F.L.Mynster 1862. C.J.Brandt (?) 1888.
437. Dansk 1529.
439. Dansk før 1636, læs: Dansk 1636. Welhaven 1840, læs: v.3: J.P. Mynster 1845.v.4-5: H.S. Prahl 1889.
452. 1689, læs: 1699.
453. 1689, læs: 1699.
463. J.W.Petersen, læs: J.H.Schrader 1731.
483. 1687, læs: 1705.
495. Alanus...1496 udgår.
496. 1569, læs: 1556 (1569).
497. 1623, læs: 1627.
503. Fritsch 1668, læs: Tysk 1661.
514. Tilføj: og 1859.
515. Ukendt overs., læs: E.Ahnfelt Laurin 1858. Niels Møller.
519. 1839-41, læs: 1840.
529. ejendele, læs måske: skatte. - C.F.Müller 1731, læs: C.A. Müller 1725.
537. 1837, læs: 1836.
543. Dansk 1874, læs: E.Claussen 1876.
552. 1939, læs: 1936.
554. 1697, læs: 1695.
555. Dansk, læs: A. Hojer.
562. Dansk 1740, læs: E.Claussen, H.S.Prahl.
577. Tysk 1731, læs: J.J.Rambach 1729.
611. 1559, læs: 1557.
612. 1640, læs: 1664. 1850, læs: 1842.
617. Tilføj: Wexels 1840.
619. Tilføj: Wexels 1840.
626. Niels...1633, læs: Peder Nielsen 1642.
628. 1609, læs: før 1608.

640. 1844, tilføj: og 1864.
643. 1741, læs: 1765.
646. Læs: Shindler...1841. C.O.Rosenius..1847. Ludvig Høyer 1855. Jens Larsen 1856 (v.3).
647. 1840, læs: 1846. A.Leth 1875, læs: E.Claussen 1876?
651. E.Andersdatter, læs:Af eller til en ukendt Elle Andersdatter.
656. Sthen 1578, læs: G.Faber 1562.
658. H. Thomissøn, læs: Dansk.
660. Læs: v.1: I.Watts 1709. Resten: C.Wesley 1759. Th.Cotterill 1815. Grundtvig 1837.
667. o.1580, læs: o.1566.
671. Læs: I.Kolmodin (?) 1694.
673. Tilføj: 1874.
680. H.Thomissøn, læs: Dansk.
683. Tysk 1592, læs: G.Niege 1585.
703. 1684, læs: 1682.
715. 1685, læs: 1677.
717. 1843, læs: 1817.
723. 1839, læs: 1841.
726. Grundtvig 1845.
734. Svensk o.1620, læs: P.Rudbeckius 1622.
742,1. J.Horn 1544, læs: N.Bredal 1568.
753. "Tysk 1568" udgår.

Til listen over forfattere:

Alanus, Altenburg og E.Andersdatter udgår.
Brandt, tilføj: b: 435.
Bredal, Niels, 16. årh., rektor i Vejle. a: 742,1.
Breithaupt...professor i Halle og generalsuperintendent i Magdeburg.
Claussen, Heinrich Ferdinand Emil, 1832-1902, præst i Dybbøl. b: 543, 562, 647.
Cotterill, Thomas, 1779-1823, engelsk præst i Sheffield. b: 660.
Faber, Gaspar, 16. årh., tysk præst i Harzen. a: 656.
Fabricius, Jacobus, 1593-1654, Gustaf Adolfs tyske feltpræst. a: 297.
Fritsch udgår.
Gjerding...1881, læs: 1880.
Grundtvig. a: 495. b: 123. Af b udgår 38, 196, 419, 495.
Hammerich. Tilføj b: 38.
Hauge, Andreas, 1815-1892, norsk præst i Skien og salmebogsudgiver. b: 321.
Hermann, Nicolaus, o.1500-1561, kantor i Joachimsthal i Böhmen.
Hjort, Peder. Tilføj: b:295.
Hojer, Andreas, 1690-1739, dansk historiker og jurist.b:334, 555.
Horn udgår.
Høyer, Ludvig Marius Theodor, 1815 - 1883, bogbinder i Rønne. b: 646.
Jacobi, John Christian, 1680-1750, tysk præst i England.b: 267.
Johannes fra Damaskus, tilføj: a: 237 v.3
Kassia, o.800, byzantinsk nonne. a: 131.
Knapp, tilføj: a: 318 v.4
Koch, Peter Didrik, 1856-1941, nervelæge i København. b: 44.
Kosmas fra Jerusalem, 8. årh., biskop i Fønikien. a: 237 v.1-2.
Langton, Stephen, død 1228, engelsk ærkebiskop. a: 263.
Laurin, Emilia f.Ahnfelt, 1832 - 1894, skånsk præstefrue.b:515.
Layriz, Friedrich, 1808-1859, bayersk præst og hymnolog. a:106 v.3
Madsen, Jakob, forfatter, sognepræst i Gentofte.
Mikkel. b: 495 udgår.
Müller, læs: Müller, Christoph Anton, 1698-1749, luthersk præst i Leeuwarden, Holland.
Mynster, F.L., tilføj: b: 435.
Mynster, J.P., tilføj: b: 439 v.3
Møller, Niels, tilføj: b: 515.
Neander,præst. rettere:prædikant (eller: rektor i Düsseldorf).
Niege, Georg, 1525-1588, tysk soldat og embedsmand. a: 683.
Nielsen, Peder, sognepræst i Jølster i Norge 1572-1604. a: 626.
Pedersen, Arvid. Tilføj b: 360.
Pedersen, Niels og Petersen,J.W. udgår.
Pjétursson, læs: Pétursson, Hallgrímur.
Prahl, Hans Schlaikier, 1845-1930, sognepræst i Gl.Haderslev, direktør for præsteseminariet. b: 439 v.4-5, 562 v.5.
Rambach, tilføj a: 577.
Roskilde, P.J. b: 753 v.1 udgår.
Rudbeckius, Petrus, 1578-1629, svensk præst. a: 734.
Schrader, tilføj a: 463.
Sthen. a: 753 v.1. b: 656, 753 v.1 udgår.
Storm, Edvard, 1749-1794, norsk digter, skolebestyrer i København b: 18.
Sørensen, Peder, født 1818, bomuldsvæver og lægprædikant, b:392 v.1-2.
Tausen, 79 udgår.
Thomissøn, 658 og 580 udgår.

Toplady, Augustus Montague, 1740-1778, præst i London. b: 267.
Wallin, tilføj b: 297.
Welhaven udgår.
Wexels, tilføj b: 31, 617, 619.
Ukendt forfatter, tilføj 503 og 651.

Helge Dahn.

I næste nummer af HM regner vi med at kunne bringe en rettelsesliste til de historiske oplysninger om melodierne i DDS. En sådan liste er for øjeblikket under udarbejdelse ved professor dr.phil. Jens Peter Larsen og domorganist dr.phil. Mogens Wöldike.

red.

Anmeldelser

U N D E R V E J S . Salmer og lignende 1970-1972 af Gerda d'Auchamp. Bestilling hos forf., Theisvej 8, 2300 Kbhvn. S. 7 kr.

69 salmer og lignende, såvel salmer, der kan benyttes i kirken som religiøse digte til privat andagtsbrug. Ud fra en følelse af taknemmelighed og oprør overfor salmetraditionen har forf. følt det som et kald at skabe nye salmer, der kunne forstås og sige det moderne menneske noget. Salmerne er traditionelle i metrisk forstand, men sproget undertiden så dagligdags, at man forbløffes over evnen til at kunne bringe dette så naturligt ind i lovsangs- og bønstekster. Man finder ord som: diffus, korporlig, alskens pop, vel-etableret top, inerti, kispus, slendrian, trummerum, blindgyde, restance, panik....

> Meget er nu kunstigt, tabletter og plast,
> pulver og tuber, ekstrakt på dåser,
> eengangs lethed, man ødsler, frådser
> alt skal gå glat og helst i hast.

(s.11, vers 2, "Skygger bli'r lange og dagen bli'r kort"; mel.: Alle mine kilder skal være hos dig, i afsnittet "Året". Se også s.43: "En god maskine er "sin vægt værd" i rent guld"; mel.: Den snævre vej er bred nok til Guds rige).

I "Om at skrive salmer" (Kirkeligt Centrums Blad, nr.1,1973) udtaler fru d'Auchamp, at hun skriver i inspirationens øjeblik og vægrer sig ved siden at ændre for formens skyld. Når meningen er klar, kan formen komme til at lide under det. Skrøbelighederne er ikke sjuskefejl. Skrøbelighederne mærker man undertiden. For at metrikken skal kunne passe, må evt. ord forandres, nye udtryk komme ind:

Vær i vor arbejdes-dag (s. 39, vers 3, lin.5)
Arbejdstid, frie tid (s. 42, vers 2, lin.1)
Selv om verden er af led (s. 59, vers 1, lin.1 -skal rime på "fred")
og vor ligegyld og gæld helt til trods (s. 68, vers 4, lin.4).

Man undres over, hvorfor kun 27 anbringes i specielle afsnit: året, kirken, dagen, dåb o.s.v. (se s.71) og hvorfor forf. kalder ét afsnit "Angernadver" (s.2o-22). Men det er måske forf.'s mening at disse ting hører sammen.

Gud er der, forsoningen er der, men stærkere betonet er nok det menneskelige ansvar overfor Gud, vort eget ("Hver sjæl må stå med egen høst/ over for Herren på eget ansvar", s.11,vers 5) og vort ansvar overfor næsten. Bedst udtrykker forf. sidstnævnte, når det sker indirekte, så det ikke føles som en -for at bruge et af fru d'Auchamps egne udtryk- floskel:

Vend vore tanker fra os selv
så vi kan bygge bro
til dem,der har og ikke har
vor egen kristentro. (s. 15, vers 6)

.....

Fristelsen er der, men lad os ej falde
så vi er glad blot det går os to vel
ingen kan nå ud til alting og alle
men lad os aldrig ha' nok i os selv.

..... (Bryllupssalme, s.19, vers 4)

Ja, tak for hver som gav én mod
når alt var trælst og gråligt
for hver som ved éns side stod
og ikke dømte småligt. (s. 46, vers 3)

.....

-Det er næstekærlighedens vej, "den eneste, der før'til dig" (s. lo, vers 2).

Til sidst skal nævnes, at melodierne for forf. fremtræder som en væsentlig del af helheden. Hun har "lyttet og lyttet, til de sagde mig noget".

(se også salmen "Vi drives af sted", ovenfor, s. 3).

Tove Villarsen.

orientering om Gudstjenestefornyelse.
4.årg., 1973.
Bestilles gn: Ole Skjerbæk Madsen, Carit Etlarsvej 5, 1814 Kbhvn. V.
Giro 17 lo 16.

orientering om Gudstjenestefornyelse, udg. af Aalborgkirkernes studiegrup-

pe for forsøgsgudstjenester, Københavnsudvalget vedr. gudstjenestefornyelse og Vendsysseludvalget vedr. gudstjenestefornyelse, bringer i nr.1, 1973, 4 af de ialt 7 forsøgsgudstjenester, der afholdtes i forbindelse med KFUK-Spejdernes landslejr juli 1972 i Vær Kirke. Udover salmer fra DDS og Spejderforlagets "Salmer"(1971) blev der benyttet flg: "Jeg ville gerne turde tro" (mel. og tekst: Tore Littmark), "Hvor er du skjult" (mel. og tekst: Cocagnac; svensk bearbejdelse : Ingeborg & Lars Åke Lundberg; dansk overs.: Karen Rommerdahl), "Herre, må jeg fortsat klage" (uden forfatterang.; koralbogsmel.), "Han rakte dig med våde fingre pas" (mel.: Evan Th-Vestergaard; tekst: Eyvind Holmen) og "Hver ting som Gud har skabt på jord" (mel.: Köln 1623, udsat af Axel Madsen; tekst: Frans af Assisi, overs. fra engelsk af Elith Olesen). Se "orientering ...", s. 28-35.

Tove Villarsen.

Hans Christensen Sthen: Udvalgte Salmer. Akademisk Boghandel, Aarhus 1972. 24 sider. 4,75 kr.

Dette hefte er nr. 6 i en serie "Tekster til undervisningsbrug". Det rummer 9 salmer af Sthen, heraf 4, som ikke er optrykt i Mallings Dansk Salmehistorie. De 9 tekster er for de syvs vedkommende fotografisk optryk efter siderne 34-52 i Hans Christensen Sthenius: Af hans Vandrebog, 1914 (udg. ved Carl S.Petersen). De øvrige to er optryk af siderne 197-202 i Flemming Conrad og Lars P.Rømhilds Poesi og Prosa, bd.I, 1966, men da sidste tekstsamling også blot gengiver Carl S.Petersens udgave 1914 - kun ændres de gotiske bogstaver til moderne typer af hensyn til eleverne - går hele det lille heftes indhold altså tilbage til 1914-trykket.

Carl S.Petersen lagde det dengang ældste tryk af Vandrebogen, København 1656 til grund. Brandt & Helweg benyttede i Den Danske Psalmedigtning 1846 en udg. trykt Christiania 1659. Den sidste menneskealder har bragt endnu ældre udgaver til veje. Således har O.Walde i Nord.Tidsskr.f.Bok-och Biblioteksväsen 1938, s.65ff præsenteret et stærkt defekt eksemplar af en udgave (på Visby Arkiv, Gotland), som han ud fra typografien daterer til ca. 1600. Udgaven blev til alt held affotograferet af Det kongelige Bibliotek kort efter fundet, for selve eksemplaret er siden forsvundet. Det var i alt fald ukendt, da jeg besøgte Visbyarkivet i august 1971. Den defekte Visbyudgave udmærker sig ved at være et elendigt optryk med eventyrligt mange fejl. Af en bedre standard er den udgave, som den københavnske bogtrykker Salomon Sartor begik engang mellem 1612 og 1644 (dateret af Anders Malling), og som findes i et smukt og komplet, men udateret eksemplar på Skokloster i Sverige. Det har Malling fremdraget og udførligt beskrevet i Dansk teol.Tidsskr. 1952 s.147ff, og det er teksterne her-

fra, han benytter i sin salmebog. Det er rimeligt at fremhæve denne udgave og Mallings tekster derfra, da litteraturfolk som den anonyme udgiver af det anmeldte hefte og Th. Borup Jensen (i "Salmen som lovsang og litteratur II, s.36f) stadig tyr til Carl S. Petersens, i øvrigt fortrinlige, lille udvalg af den ret sene 1656 udgave. Jeg kan til sidst gøre opmærksom på, at hele Sthens Vandrebog sandsynligvis indenfor overskuelig tid vil blive udgivet af Dansk Sprog- og Litteraturselskab sammen med Sthens øvrige skrifter.

J.L.

REDAKTIONELT

Vi beder indtrængende vore abonnenter om så hurtigt som muligt at indbetale kontingentet for 1973, 20 kroner, på vedlagte giroblanket!

Støttekreds.

Som en sikring af HM's alsidighed og lødighed har redaktionen opfordret en kreds af abonnenter til at fungere som støttekreds bag bladet. Ved jævnlige bidrag, ved råd og kritik skal de medvirke til at standarden i HM stadig forbedres. Fortegnelse over støttekredsens medlemmer findes på bladets bagside. Den særlige støttekreds betyder imidlertid langt fra, at kun en lille inderkreds kan indsende artikler m.m. Vi fastholder stadig, at HM skal være frugten af et arbejdsfællesskab mellem alle selskabets medlemmer. Artikler, læserbreve og andre bidrag til de flg. numre af HM bedes sendt til ansv. redaktør, se bagsiden.

Hymnologiske Meddelelsers arbejdsområder.

Med dette nr. har 2.årgang af HM set dagens lys. Og der begynder at tegne sig et vist mønster for den fremtidige virksomhed. Det flg. kan opfattes som en slags programerklæring, dog med det forbehold, at det ikke er en enevældig redaktør, men ligeså meget abonnenterne selv, der skal gøre HM spændende at læse. Her skal imidlertid peges på nogle arbejdsområder, vi gerne ville gøre noget ved:

Traditionen.

Salmetraditionen siden reformationstiden er så overvældende, at det ikke kan undre, at så mange stadig finder glæde ved at dykke ned i den. At der endnu er mulighed for spændende opdagelser, at revisioner af hidtidige opfattelser er påkrævet; og at forskningen har mulighed for at tage nye kritiske metoder i anvendelse, håber vi at kunne vise Dem her i bladet.

Nye salmer.

Et andet område, hvortil der knytter sig megen forhåndsinteresse, er det nybrud, som i disse år finder sted indenfor salmesangen. Vi vil gerne bidrage

til at øge kendskabet til den nye salmesang. Måske i et lønligt håb om at bygge bro mellem tradition og fornyelse. Sand fornyelse opstår kun dér, hvor man kender traditionens svagheder og er villig til bevidst og positivt at sætte ind med fornyelsen på disse svage steder. Endvidere må fornyelsen kende traditionens bedste frembringelser og være villig til at tage ved lære af, lytte til og forske i disse. Omvendt kan udforskning af traditionen næppe nå at fornemme de gamle salmers puls, om forskeren ikke er villig til med forståelse at lytte til sin egen tids sang. Oplevelse af gudstjenestens salmesang er for forskeren mindst ligeså værdifuldt som flittige timer på bibliotekets læsesal. Således griber liv og forskning, fornyelse og tradition vældigt ind i hinanden på salmesangens område. Ved analyser af såvel nye som gamle salmer og salmebøger vil vi uddybe bekendtskabet med den danske salme.

Nordisk samarbejde.

Det nordiske samarbejde om salmesangen har hidtil kun haft episodisk karakter. Og det til trods for, at vi dog i vore nationale salmebøger finder nabolandenes store salmedigtere repræsenteret. I Den svenska Psalmboken mangler hverken Sthen, Kingo, Brorson, Grundtvig eller Ingemann, ja, end ikke Arvid Pedersen og Arrebo. I Landstads reviderte Salmebok indtager dansk digtning stor plads. Norske digtere har fundet vej til DDS, således Wexels og Landstad med hhv. 14 og 15 salmer. Af svenske digtere er Wallin og Rosenius bedst, omend sparsomt, repræsenteret. Endelig har vi 3 af islændingen Hallgrimur Péturssons salmer.

Fra vor egen tid kan af nordiske forbindelser nævnes K.L.Aastrups ophold i Skåne under krigen, hvad der resulterede i en lang række oversættelser af svenske salmer, hvorved Sundells Du gav mig, o Herre, en teg av din jord fandt ind i DDS. Også for tiden oversættes fra svensk til dansk, især af Tore Littmarcks og Anders Frostensons salmer. Hvad salmeforskningen angår er samarbejdet hidtil forblevet ved ansatser. En dansk-svensk salmekonference på Fuglsang i maj 1969 gav personlige kontakter, men førte derudover ikke til synlige resultater. Der skulle ellers være alle muligheder for et frugtbart samarbejde. Lad mig pege på et par arbejdsområder, som vi gerne så opdyrket:

1) De nordiske lande er fælles om at være storaftagere af tysk salmedigtning. Hvorledes skete udvælgelsen af tekster? I hvor høj grad har oversættelsen fremmet eller hæmmet salmens udbredelse i norden?

2) Hvad skete der med salmesangen i Skåne, Halland og Blekinge m.m., da svensk blev gjort til officielt sprog dér?

3) Emblem og motiv i salmen. Forskelle og ligheder i de nordiske landes salmetraditioner. Samme betragtning kunne anlægges på

4) troens artikler og kirkeåret i de nordiske landes salmetraditioner.

J.L.

Hymnologiske Meddelelser udkommer i 1973 i 4 numre á 4o-5o sider.

Abonnement: tegnes ved indsendelse af 2o kr til:

giro nr. 2o 11 19
Salmehistorisk Selskab,
Sekretæren,
Tartinisvej 12 2 th.,
245o København SV.

Løssalg: Enkelte numre af årgang 1973 koster 7 kr. og kan fås ved indsendelse af beløbet til ovenstående adresse. Eller de kan købes ved henvendelse Købmagergade 46,2., "Hymnologiske Meddelelser", lokale 438, torsdag kl. 15-16.
Af de syv udkomne numre fra 1972 haves endnu et begrænset oplag af nr. 5 og 6. De koster 3 kr. stk.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Kandidatstipendiat, cand.theol. Jens Lyster (formand)
Professor, dr.theol. Niels Knud Andersen (næstformand)
Stud.theol. Tove Villarsen (sekretær).

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Ansv.red., cand.theol. Jens Lyster.
Træffes torsdag kl.15-16, Institut for dansk Kirkehistorie, Købmagergade 46,2., lokale 438. Tlf: (o1) 11 51 33, lok.323.
Privat efter kl. 19, tlf: (o3) 4o 25 68.
Adr: Mosevang 2, Herslev, 4ooo Roskilde.

Stud.theol. Tove Villarsen.
Tartinisvej 12,2., 245o Kbhvn. SV. Tlf: (o1) 46 59 96.

Stud.theol. Susanne Fabritius de Tengnagel.
Fuglebakkevej 44,1., 2ooo Kbhvn. F.Tlf: (o1) 1o 2o 61.

Stud.mag. Birgitte Fabritius de Tengnagel.
Fuglebakkevej 44,1., 2ooo Kbhvn. F.Tlf: (o1) 1o 2o 61.

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:

Provst, teol.dr. Allan Arvastson
Universitetslektor, mag.art. Skirne Helg Bruland
Pastor Helge Dahn
Domprovst Richard Fangel
Biskop Johs. W. Jacobsen
Professor, dr.phil. Jens Peter Larsen
Pastor Anders Malling
Pastor Jørgen Michaelsen
Seminarieadjunkt, cand.theol. Kaj Mogensen
Pastor Jørgen Schultz
Pastor Erik Norman Svendsen
Pastor Harald Vilstrup